

Universitatea Dunărea de Jos
Facultatea Litere Istorie Teologie
Departamentul de Teologie
Pr. Conf. Dr. Ionel Ene

Curs anul II.

Mitropolia Ungrovlahiei în secolele XIV – XX

Problema întemeierii mitropoliilor românești, a Ungrovlahiei, a Moldovei și Transilvaniei, a preocupat istoricii ecleziastici, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până astăzi. Dacă prin modul actual de abordare a problemei, prin folosirea documentelor, mai vechi sau mai noi, începuturile mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei sunt, în general rezolvate, nu același lucru putem spune despre începuturile mitropoliei Transilvaniei. Contextul istoric și politic nu a fost același pentru toate cele trei provincii românești. La o analiză atentă, a situației interne și internaționale, ce a ajutat sau împiedecat întemeierea uneia sau alteia dintre mitropolii, vom constata că au fost puncte comune dar și deosebiri. De altfel acest lucru a fost evidențiat de cei ce s-au ocupat, în mod special, de problema noastră. Cel dintâi, dintre istoricii noștri, care s-a ocupat în mod expres de începuturile și organizarea mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei a fost prof. Nicolae Dobrescu¹, primul titular de la catedra de *Istoria Bisericii Române*, de la Facultatea de Teologie din București. O abordare generală și bine documentată, asupra mitropoliei Ungrovlahiei, a făcut-o regretatul prof. Nicolae Șerbănescu², care a și îndreptat, după documente mai noi, unele date legate, în special, de ierarhii secolelor XV – XVI, completându-l pe Dobrescu. Monografiile sau medalioane despre unii sau alții dintre titularii mitropoliei muntene s-au scris foarte multe, în decursul istoriei, sinteza a făcut-o însă pr. prof. Mircea Păcurariu³. În ceea ce privește Mitropolia Moldovei, lucrurile au evoluat, de la Nicolae Dobrescu și până astăzi, datorită prețioaselor informații date de J. Darrouzes⁴ și

¹ Nicolae Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mânăstiri din țară*, București, 1906.

² Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Ungrovlahiei*, în B.O.R., an. LXXVII, nr. 7-10, 1959, p. 722-826.

³ Pr.prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, III vol. București, ediția I-a 1980 și ediția a II-a 1994. Menționăm aici că, în secolul al XX-lea, s-a mai scris un manual de Istoria Bisericii Române, de Gheorghe Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, București, 1957, și o sinteză de Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. I-a 1908-1909, ed. a II-a 1929-1932.

⁴ J. Darrouzes, *Le registres synodal du patriarcat byzantin au XIV-e siecle*, Paris, 1971 și *Ectesis Nea*, Paris

arhim. Ciprian Zaharia⁵. În ceea ce privește începuturile mitropoliei ardelen, mulțumită cercetărilor pr. prof. Mircea Păcurariu⁶, lucrurile sunt pe deplin lămurite.

Înainte de abordarea propriu-zisă a temei, se impune o precizare, și anume: momentul recunoașterii mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei nu sunt identice cu începuturile, care trebuie căutate mult mai devreme, căci nu puteau exista țări ortodoxe fără ierarhi. Cnezatele și voievodatele, ce au premers întemeierea statelor feudale românești, au avut pe lângă cneji sau voievozi și ierarhi, în *schema lor de funcții*. Este suficient să amintim, în acest sens, *Scrisoarea papei Grigorie al IX-lea*, din 14 noiembrie 1234, adresată principelui de coroană Bela, fiul și coregentul regelui Andrei al II-lea al Ungariei – viitorul rege Bela al IV-lea-, în care sunt amintiți *pseudo-episcopi, care țin de ritul grecilor*⁷, prezenți la Curbura Carpaților. Dar iată cum au decurs evenimentele:

În Țara Românească primele voievodate și cnezate sunt amintite în *Diploma cavalerilor ioaniți*, din anul 1247, avându-i în frunte pe Seneslau, Ioan și Farcaș, cărora li se adaugă, mai târziu, și Litovoi. Știm că la 1324 cnezatele și voievodatele, de la sud de Carpați, au fost unite de *Basarab I Întemeietorul*, fiul lui Tihomir. Dar Basarab I (1310-1352), cunoscut în tradiția populară și sub numele de *Negru Vodă*, a fost obligat să-și cucerească neatârnat fața de regele Ungariei, Carol Robert de Anjou (1307-1342), pe care l-a învins, atunci când dorea să-i ocupe țara, în lupta de la Posada⁸, după cum se poate descifra în *Cronica pictată de la Viena*. La moartea sa, Basarab I a lăsat o țară ce se întindea de la Carpații Meridionali la Dunăre și de la Porțile de Fier până în nordul Dobrogei și Chilia. Că așa stau lucrurile, o dovedesc cel puțin două izvoare istorice externe și anume: relatarea călătorului și geografului arab, *Abulfeda*, care, prin 1321, scria că *Isaccea, oraș situat lângă Vicina, se afla în țara vlahilor*; iar cea de a doua mărturie o găsim într-o cronică în versuri, ce redă expediția begului Umur din Anatolia la gurile Dunării (prin 1337 sau 1338) și în care se precizează că *Chilia se afla la granița Vlahiei*. Basarab I nu a avut timpul necesar să se ocupe și de organizarea sau poate de recunoașterea oficială a unui mitropolit, deși credem că a avut un ierarh pe lângă el.

Organizarea bisericească. Cel care s-a ocupat și de organizarea bisericească a tânărului stat feudal și recunoașterea oficială a ierarhului, ce-l avea pe lângă el, a fost fiul și urmașul lui Basarab I, anume *Nicolae Alexandru Basarab* (1352-1364). El este cel dintâi domnitor care a bătut moneda proprie, ceea ce dovedește că voievodatul său a cunoscut o perioadă de înflorire economică. Avea nevoie și de o recunoaștere externă, căci recunoașterea mitropolitului și a Mitropoliei, din voievodatul său, era implicit o recunoaștere a statului. Se impune să precizăm faptul Țara Românească se întindea, încă din timpul lui Basarab I, peste ambele maluri ale Dunării maritime, sau și asupra Dobrogei. Chiar dacă nu cunoaștem nici un ierarh muntean sau în Muntenia, până în anul 1359, când este atestat documentar Iachint, faptul că Vicina făcea parte din corpul țării, încă din 1321 sau 1337, dovedește că Basarab și fiul său Nicoae Alexandru, aveau un ierarh în hotarele voievodatului lor. Iachint este atestat documentar, pentru prima dată, ca mitropolit de Vicina, în anul 1348 și nu este exclus ca, odată urcat pe tron, Nicolae Alexandru Basarab să-l fi adus la Câmpulung sau Argeș, după care să fi încercat legiferarea acestui transfer. În acest sens, actul patriarhal, ce marchează transferul lui Iachint, de la Vicina la Argeș sau Câmpulung, *trebuie privit numai ca o recunoaștere a unei stări existente și nu de creare a*

⁵ Arhim. Ciprian Zaharia, *Iosif I Mușat, primul mitropolit al Moldovei*, ed. m-rii Bistrița, 1986.

⁶ Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980.

⁷ Vezi mai pe larg, pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...* vol. I, p. 229.

⁸ Precizăm că locul confruntării este încă neidentificat, unii istorici susținând că lupta a avut loc între Câmpulung și Bran, alții în țara Loviștei. Cert este că oastea regelui maghiar a fost zdrobită, iar el a scăpat cu fuga.

unei noi instituții, așa cum a fost considerat, mult timp, de unii istorici. Între domnitor și Patriarhia Ecumenică a existat o corespondență, așa cum se poate deduce din cele două acte, referitoare la acest transfer. Ele sunt scrise în anul 1359, în limba greacă, cel dintâi fiind un *înscris* sau *hotărâre sinodală*, a sinodului patriarhal, prin care mitropolitul Iachint, fost de Vicina, era recunoscut ca mitropolit al Ungrovlahiei⁹, iar cel de al doilea era scrisoarea patriarhului ecumenic, Calist I(1350-1354; 1355-1363) către domnitor. Din scrisoarea către domnitor, aflăm că Nicolae Alexandru „*a cerut nu o dată, ci de mai multe ori, prin scrisorile sale*”, ca Biserica din țara sa să fie sub oblăduirea canonică a scaunului ecumenic, de unde să primească un arhiereu hirotonit de patriarh și care să facă parte din sinodul patriarhal. În acest scop, domnul „*a și chemat cu câțva timp înainte pe Prea Sfințitul Mitropolit al Vicinei, din apropierea sa, pe chir Iachint și a primit cu foarte mare bucurie binecuvântarea sa*”. El accepta ca, după moartea lui Iachint, urmașul să fie hirotonit și trimis de la Constantinopol. În ceea ce-l privea pe Iachint, scrisoarea mai preciza că „*toți clericii din acea țară și ceilalți sfințiți călugări sau laici, să asculte și să i se supună ca unui adevărat păstor, părinte și dascăl al lor, să primească și să împlinească toate câte va spune și cu ce-i va sfătui și învăța pe ei, cu privire la folosul lor sufletesc*”. Patriarhul îl mai înștiința pe domnitor că a hotărât, împreună cu sinodul, având și încuviințarea împăratului Ioan V Paleologul(1341-1376; 1379-1391), ca Iachint „*să fie de acum înainte...legiuit arhiereu a toată Ungrovlahia*”, având dreptul să facă în eparhia sa „*toate câte se cuvin unui arhiereu legiuit*”. În același timp, îndatora pe domnitor să facă, în numele său și al urmașilor, o *scrisoare cu jurământ*, prin care să promită că și în viitor vor rămâne sub oblăduirea Patriarhiei de Constantinopol și vor primi arhiereu de acolo. Din scrisoare, nu lipseau îndemnul de a păstra credința strămoșilor și urările de sănătate.

Din citirea celor două scrisori¹⁰ se poate constata:

- legalizarea situației lui Iachint, care fusese chemat cu ceva timp înainte, în fruntea Bisericii Ungrovlahiei.

- Că domnitorul a cerut, de mai multe ori, încuviințarea strămutării lui Iachint, așa cum spune patriarhul ecumenic(„*înscrisorile domniei tale și din cele de la început și din cele din urmă*”).

- Inițiativa alegerii și mutării lui Iachint a aparținut domnitorului, care a stăruit mult să fie mitropolitul de Vicina și nu altcineva.

Cauza care l-a determinat pe domnitor să se adreseze Constantinopolului și nu Bulgariei sau Serbiei a fost că cea dintâi era într-o vădită decadere(la mai puțin de jumătate de secol Bulgaria avea să fie cucerită de turci), fiind răvășită de ereziile bogomilică și adamită, iar cea de a doua avea situație canonică neclară. De altfel, patriarhul Calist avea să arunce anatema asupra Bisericii, Patriarhului, țarului și poporului sârb.

Nicolae Alexandru s-a adresat Constantinopolului din trei motive:

- fiindcă mitropolitul de Vicina ținea canonic direct de Constantinopol;
- situația scaunului de Constantinopol, ca primul între patriarhiile apostolice ale Răsăritului.

- Constantinopolul era capitala imperiului bizantin, considerat încă cea mai importantă putere politică a timpului.

Deducem de aici că gestul lui Nicolae Alexandru avea și o componentă politică, deoarece avea nevoie de o recunoaștere a statului său de către împăratul bizanțului, chiar dacă o făcea indirect. Și împăratul avea nevoie de bunăvoință și ajutor, în Balcani, deoarece turcii își făcuseră apariția la zidurile Constantinopolului.

⁹ Sau Vlahia de lângă Ungaria.

¹⁰ A se vedea în *Fontes Historie daco-romanae* București, 1974, vol. IV, p.

Reședința mitropolitului. Deși mult timp s-a susținut că Iachint și-a avut reședința la Argeș, astăzi, cei mai mulți istorici, socotesc că primii domnitori munteni și-au avut scaunul la Câmpulung, cu atât mai mult cu cât se crede că la 1330 Argeșul fusese pustiit de oștirea lui Carol Robert. Reședința domnească apare la Argeș abia sub Vlaicu Vodă, primul act emanat din cancelaria domnească de aici purtând data de 1369. De aceea se crede că reședința vlădicăi Iachint a fost la Câmpulung, în biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Când Vlaicu Vodă a mutat scaunul domnesc la Argeș el a luat cu sine și mitropolitul și biserica Sf. Nicolae, ctitorie a lui Nicolae Alexandru Basarab, i-a slujit drept catedrală. Sub Mircea cel Bătrân reședința domnească s-a mutat la Târgoviște și nu este exclus ca, abia spre sfârșitul secolului al XV-lea, mitropolitul să se fi stabilit la mănăstirea Dealu, din apropiere. Oficial însă scaunul mitropolitan a fost mutat la Târgoviște abia la 17 august 1517, când a avut loc sfințirea mănăstirii Curtea de Argeș și a fost canonizat Sf. Nifon al II-lea, fost patriarh de Constantinopol, în trei rânduri(1486-1488; 1496-1498; 1502), adus în Muntenia de domnitorul Radu cel Mare(1495-1508), cel care a reorganizat viața religioasă în mitropolie(1502-1505)

Jurisdicția mitropoliei Ungrovlahiei a fost aceeași cu întinderea țării, de aceea Iachint este numit în scrisorile patriarhale *”mitropolit a toată Ungrovlahia”*. Cum în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân hotărele Țării Românești se lărgiseră considerabil, *până la marea cea mare, peste Țara Amlașului și Făgărașului, și peste Banatul de Severin*, în 1401, patriarhul ecumenic arăta jurisdicția mitropolitului prin titulatura ce i-o acorda: *„Prea sfințit mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinstit și exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor”*. Era exarh, adică reprezentantul patriarhiei ecumenice pentru credincioșii ortodocși din Ungaria și Transilvania, cea din urmă denumită de noțiunea Plaiuri.

Menționăm că în 1370 s-a mai înființat o mitropolie, a *Severinului*, pentru care a fost hirotonit Daniil Critopulos, devenit Antim. În anul 1372 Iachint a trecut la cel veșnice și i-a urmat Hariton, egumen al Cutlumușului și superior al Sf. Munte, care a păstorit până în anul 1380-1381, când s-a retras la Sf. Munte. În locul său a fost transferat Antim de la Severin, care a păstorit până în primii ani ai secolului următor. La Severin a fost adus, ca mitropolit, Atanasie, pe care-l întâlnim în unele documente ale lui Mircea cel Bătrân.

Ne amintim că în anul 1359, luna mai, patriarhul ecumenic – Calist – împreună cu Sinodul Bisericii ecumenice constantinopolitane – au recunoscut (o stare de lucru) de fapt existența Mitropoliei Ungrovlahiei, răspunzând astfel deselor solicitări ale voievodului Nicolae Alexandru – Basarab, al Țării Românești și îngăduind transferul și strămutarea lui Iachint de la Vicina la Argeș. Iachint a fost deci transferat de la Vicina la Argeș iar hotărârea sinodală dată cu această ocazie preciza că înaltul ierarh făcea parte în continuare din sinodul patriarhal și se înțelege avea obligația să participe la ședințele acestuia. Așa poate cum ar fi fost normal, Iachint după transfer trebuia să facă cel puțin o vizită de curtoazie la Constantinopol. Dar în același timp trebuia să participe la ședințele Sinodului Patriarhal, așa cum se cerea în hotărârea de transfer. Dar el nu face nici una, nici alta și timp de unsprezece ani nu participă nici la ședințe și nici pe ecumenic nu-l vizitează, cu toată porunca acestuia. Lucrul acesta îl cunoaștem dint-o scrisoare a lui Iachint, trimisă patriarhului ecumenic în anul 1370, înainte de luna august și care arată pricinile nedeplasării sale spre capitala Bizanțului. *„Că n-am venit stăpâne sfințite de la început acolo, după porunca marei tale sfinții – scrie Iachint – (pricina e că) m-a oprit voievodul, punând înainte lungimea drumului și frica de ciumă; și de aceea n-am venit la închinarea mării tale sfinții”*. Și după această explicație, Iachint continuă: *„... iar nici încoace (în*

ultimii ani)! [n-am venit] pentru covârșitoarea slăbiciune ce mă ține, căci sunt slab de tot și fără puteri”. (Hurmuzaki, Documente XIX-1, p. 7-8)

Explicațiile par a fi clare, dar ele de fapt au un alt tâlc anume faptul că neparticiparea atâta timp a mitropolitului Ungrovalahiei la ședințele Sinodului patriarhal exprimă mai ales dorința voievozilor Nicolae Alexandru și apoi Vlaicu Vodă, de a păstra biserica sub autoritatea lor, de a nu îngădui Patriarhului un amestec dincolo de care independența sau autoritatea țării și a Bisericii ar fi fost lezate: influențele politice ale Bizanțului, prin autoritatea eclezială sunt bine cunoscute. Astfel este de neconceput ca în unsprezece ani mitropolitul să nu se fi putut dezlipi de două sau trei ori, pentru a merge la Constantinopol pe uscat, ori pe mare, căci cu ușurință se putea îmbarca la Brăila și ajungea pe apă la Constantinopol.

Absența îndelungată a mitropolitului vlah a provocat îngrijorare în sânul sinodalilor patriarhali și chiar Patriarhului. De curând se rupsese de Patriarhia Ecumenică Biserica sârbă și anatema era încă vie (a fost ridicată în 1375): nu se ștersese nici amintirea conflictului cu Biserica Bulgară. Se adaugă apoi un alt motiv de îngrijorare, tot așa de puternic, ofensiva catolicismului împotriva ortodoxiei, ținând în primul rând vârfurile administrației locale. În anul 1369, la Roma împăratul Bizanțului Ioan V Paleologul la 18 și 21 octombrie subscriesese și proclamase unirea cu Biserica Apusului, sperând că în felul acesta să obțină sprijin efectiv, în ostași și bani în lupta împotriva turcilor care ocupaseră în ultimul deceniu cea mai mare parte din posesiunile europene ale imperiului bizantin. O lună mai târziu, Vlaicu Vodă se adresa tuturor catolicilor din Muntenia ca să primească în mod onorabil pe episcopul catolic care venea în țări ca suzeran al episcopului Transilvaniei. Căci acestuia din urmă – adăugă Vlaicu – i-a fost supusă, după dreptul diocezan Biserica Catolică din Muntenia, încă „din vremea predecesorilor noștri și ai lui Alexandru prea scumpul nostru tată” (Hurmuzaki, documente I-2, pg. 148-149).

La 18 ianuarie 1370, papa Urban V – felicita pe doamna Clara văduva lui Nicolae Alexandru fiindcă a convertit la catolicism pe fiica sa, țarina Bulgariei, și o îndemna să facă același lucru cu cealaltă fiică a sa, regină a Serbiei. Îi mulțumea și pentru paharele de aur și pentru ornatele prețioase pe care i le-a trimis lui și Bisericii Apusene Petru și Pavel din Roma. La 13 septembrie 1370, o nouă scrisoare a lui Urban V, adresată lui Vlaicu Vodă, îl îndemna și ruga să treacă la biserica Romei, la care se afirma că au fost atrași mulți din țară, mai ales prin acțiunea fiicei alese întru Hristos, „nobilei doamna Clara, mamei tale vitrege”. În același an, la 24 iulie, același papă scria episcopilor Boemiei și Poloniei că după câte i-au comunicat călugării minoriți, Lațco, voievodul Moldovei, dorește să treacă la Biserica Romei, împreună cu tot poporul său și cere să fie numit un episcop în orașul Siret – să cerceteze cei doi, de este adevărat și de se confirmă să ridice orașul Siret la rangul de reședință episcopală, iar Biserica de acolo la rangul de Biserică Episcopală.

Având așadar motive de îngrijorare, pe de o parte datorită rezervei mitropolitului Iachint de a veni la Constantinopol, iar pe de alta intensa ofensivă catolică. Patriarhul Filotei al Constantinopol (1364-1376) temperament de luptător, se hotărâ să acționeze. El a trimis în Muntenia, încă din 1369, pe omul său de încredere – dicheofilaxul = păzitorul dreptății – Daniil Critopol, pentru a studia situația lui Iachint, a domnului și boierilor și să chibzuiască asupra măsurilor ce trebuie luate, pentru a împiedica avansarea catolicilor. Om înțelept, dar și pentru sine, Daniil a reușit să aranjeze lucrurile fără vreo ruptură oarecare și să dea satisfacție Patriarhiei, trimițându-se de către Iachint o scrisoare de scuză și explicații și convenindu-se de către domn și boieri la crearea unei a doua eparhii al cărei titular să fie chiar el Daniil, omul de încredere al Constantinopolului. Vlaicu nu se putea despărți de

Iachint, care de mai bine de un deceniu, păstorea țara. Daniil se călugărește între timp și își schimbă numele în Antim. Deși era titularul nou înființatei mitropolii, i se dădu și suplinirea mitropoliei de Melitene în Armenia, avea și el titlul de mitropolit, iar ierarhic, așa cum spune hotărârea sinoadelor, se supunea lui Iachint. Nemulțumirea patriarhiei se poate vedea din aceea că pe de o parte făcea amintirea implicării domnului în numirea lui Antim, iar sinodali nu i-au adresat vreo scrisoare în mod expres, cum o făcuse odinioară cu Iachint.

Patriarhia ecumenică a acceptat soluția impusă de pe teren și a fost obligată mai departe la un alt compromis. Căci în anul 1372, când Iachint moare, locul nu este ocupat de Antim, așa cum ar fi fost de așteptat, ci este un protejat al lui Vlaicu Vodă, anume Hariton, protos al muntelui Athos și egumen al Cutlumușului, ctitorie a domnilor munteni, Nicolae Alexandru și Vlaicu.

Cunoscând diplomația bizantină, ne putem cu ușurință da seama că justificările oficiale din actul sinodal pentru înființarea celei de a doua mitropolii, ascundeau o stare de lucruri ce nu putea fi spusă în public.

Capitala noii eparhii a fost Severinul, de aceea, într-o serie de acte, mitropolitului respectiv, i se spune „al Severinului”, iar în altele de după 1700 e numit „mitropolitul Ungrovalahiei dinspre Severin”, ori „de către Severin”.

În iulie 1701 este de altfel pentru ultima dată amintită această mitropolie în actele patriarhale.

Ulterior va apare numai un singur mitropolit al Ungrovalahiei, cel de la Argeș, strămutat mai târziu la Târgoviște și apoi la București. În timpul lui Mircea cel Bătrân, probabil se desființează eparhia de Severin – cea care fusese înființată mai ales după dorința patriarhului ecumenic de a-și asigura controlul în Muntenia și a supraveghea și controla prozelitismul catolic.

Șirul mitropoliților Ungrovalahiei, până astăzi este greu de stabilit cu precizie, aceasta și pentru faptul că au fost domnii instabile și păstorii instabile, dar și pentru că o evidență specială a lor nu a existat până la 1668, când s-a instituit Condica Sfântă. Documentele emanate de cancelariile domnești ori scaunul mitropolitan, au fost fie sărace în informații, fie s-au pierdut. Desele invazii ale turcilor și altor popoare, au adus cu ele nu numai pierderi de oameni și bunuri materiale, ci de multe ori au ars documentele de neprețuit.

De o mare importanță au fost pomelnicele existente în catedrale și biserici, care păstrate mult timp în altar, erau privite cu evlavie. Când se învecheau erau transcrise iar cele vechi arse. Dar nimeni nu și-a propus să păstreze acele pomelnice pentru o bună cunoaștere a trecutului. Abia în secolul XVII, odată cu mitropolitul Ștefan († 1668) – când se introduce condica, exista pomelnic legat de numele mitropolitului, pomelnic ce a fost reînnoit, cu sfatul și porunca mitropolitului Varlaam († 1702). El s-a păstrat până aproape în zilele noastre când a dispărut (vezi rușii și documentele de la Sinod). El a fost însă inclus în pomelnicul mitropolitului Teodosie († 1708) din anul 1697 și păstrat până astăzi (Biblioteca Academiei Române – cota 2101).

Secolul al XV-lea a fost instabil nu numai pe plan politic ci și religios. Știrile despre șirul mitropoliților din secolul al XV-lea sunt atât de sărace încât numele lor s-a putut cunoaște doar incidental. După anumite pomelnice răzlețe, ori după câteva acte interne.

În Muntenia, vlădicii nu făceau parte din sfatul domnesc al țării ca în Moldova, iar domnitorii și-au mutat adeseori reședința de la Argeș la Târgoviște (se pare că și Mircea cel Bătrân stătea aici, dar mai ales Alexandru Aldea) și de la Târgoviște la București –

începând cu Vlad Țepeș – primul act emis la București fiind în 1459 pe când mitropoliții au continuat să rămână la Argeș – până în sec. XVII. Lipsa de știri pentru mitropoliții secolului al XV-lea din Țara Românească se datorează și faptului că singurul izvor extern – Cronica Patriarhiei din Constantinopol își încetează existența.

Bizantinologul francez V. Laurent susține că după moartea mitropolitului Antim, la Argeș, a fost trimis – mitropolitul de Melitene, care făcuse cercetare asupra stării de fapt a raporturilor dintre moldoveni și Patriarhia Ecumenică, la 1395, și care a ridicat anatema aruncată de Ieremia și drept recompensă a primit scaunul vlădicesc de Argeș. Acesta s-ar putea să fi fost numit Teodor – căci apare în pomelnicul mitropoliei un astfel de nume îndată după Antim și Anastasie.

În anul 1412 – în doua acte apare numele unui mitropolit „Eftimie – cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia”. Apare aici titlul de arhiepiscop. Numele lui apare și în alte pomelnice. Timp de jumătate de secol nu se mai cunoaște numele altui mitropolit. Abia la 1464 apare ca martor în fruntea unor boieri din Divan – la 28 octombrie – „mitropolitul Ungrovlahiei chir Iosif”, când domnitorul Radu cel Frumos (1462-1475) întărea printr-un hrisov vechile proprietăți ale mănăstirii Snagov.

Probabil să fi fost român de neam cu metania la Cozia, în pomelnicul căreia apare un egumen cu același nume.

Macarie – se pare că a fost urmașul lui Iosif pe scaunul vlădicesc de la Argeș – el apare într-un document la 23 martie 1482, ca martor, când domnitorul Țepeluș sau Basarab cel Tânăr (1477-1482) întărea proprietățile mănăstirii Snagov. Apare și într-un alt document al lui Vlad Călugărul, „ce întăresc anumite proprietăți mănăstirii Tismana la 1483”. De la Macarie s-au păstrat în scrisori – una adresată voievodului Transilvaniei, Ștefan Bathory I (1479-1493), prin care-l ruga să elibereze pe soția voievodului muntean Țepeluș și solii acestuia, iar a doua adresată judei și pîrgarilor sași ai Brașovului, prin care recomanda pe trimisul său Dragomir.

După Macarie urmează Ilarion – probabil fost egumen la Cozia ca și Macarie; și a urcat pe scaunul vlădicesc la 1487 ori 1488. El este amintit în pisania schitului Babele la 1493, apoi într-un hrisov, ca martor în fruntea breslelor Divanului prin care Vlad Călugărul întărea darurile făcute mănăstirii Bistrița de frații Craiovești. Probabil a păstorit până la începutul sec. XVI, căci la 1503 Radu cel Mare (1495-1508) aducea în țară pe fostul patriarh al Constantinopolului, Nifon.

Mitropoliții Ungrovlahiei în sec. XVI

Secolul XVI, pentru biserica Ungrovlahiei a avut o importanță aparte. Întâi pentru că a fost deschis prin câteva prefaceri, inițiate de un fost patriarh ecumenic adus în țară de domnitorul Radu cel Mare. Se știe că vlădica Ilarion încheia șirul mitropoliților secolului XV, că el apărea în pisania schitului Babele zidit de Vlad Călugărul și în actul de confirmare a unor dani făcute mănăstirii Bistrița din Vâlcea, ctitoria fraților Craiovești.

În timpul păstoriei sale, poate un boier din această familie – Barbu Craiovescu - a adus în țară moaștele Sfântului Grigore Decapolitul – la leat 7006 (1497-1498). Nu se știe cât a păstorit vlădica Ilarion, ceea ce se cunoaște e faptul că până la reorganizarea bisericii de Radu cel Mare, nu mai este amintit nici un ierarh în vreun document. Deoarece scaunul

Vlădesc era vacant, Radu cel Mare(1495-1508) a adus în țară un ierarh iscusit, cu experiență în lucrurile administrative, pe fostul patriarh Nifon II.

Originar din Peloponez, se călugărise la mănăstirea Dionisiu, din muntele Athos, fusese mitropolit al Tesalonicului și, de trei ori, patriarh ecumenic(1486-1488; 1496-1498; 1502). Dar, neînțelegându-se cu stăpânirea turcească, s-a retras de fiecare dată din scaun. Mai mult, a doua oară fost surghiunit la Adrianopol. Probabil, cunoscându-l și apreciindu-l, domnitorul Radu cel Mare, în vara anului 1502, l-a adus în Țara Românească, cu îngăduința Porții, spre a îndrepta situația bisericii sale, după cum ne informează Gavril Protul în “Viața și petrecerea sfinției sale, părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului”. Într-adevăr Nifon, aflând biserica ”izvrătită și cu obiceiuri reale și nesocotite”, a chemat sobor mare, alcătuit din ”toți egumenii de la toate mănăstirile țării Ungrovlahiei și tot clirosul bisericii...de împreună cu Domnul și cu toți boierii, cu preoți și cu mireanii” -deci nici o amintire de un alt ierarh- și ”a tocmit toate obiceiurile pre pravilă și pre așezământul sfinților apostoli”.

Pășind la reorganizarea ierarhiei muntene, Nifon, în acest sobor, a propus lui Radu cel Mare să mute „Mitropolia din Argeș în Târgoviște”- ceea ce Domnitorul nu a apucat a face- și a hotărât înființarea a două episcopii, la Râmnic și Buzău, pentru care a și hirotonit doi episcopi.

„Din viața Sfântului Nifon” scrisă de Gavril Protul se spune că acest sobor a dat Mitropoliei și un Vlădică, ceea ce înseamnă că Nifon a fost până atunci mitropolit și cel puțin a condus treburile Mitropoliei. Numai că Nifon s-a văzut la puțin timp obligat să plece din țară, deoarece a intrat în conflict cu Domnitorul Radu cel Mare, care-i cerea fostului patriarh ecumenic să încalce canoanele bisericii și să-i cunune sora, Caplea, cu un boier moldovean. Astfel, în anul 1505 Patriarhul Nifon s-a retras la Sfântul Munte, stabilindu-se la Mănăstirea Dionisiu, după ce pentru puțin timp a trecut și pe la Vatoped. În 11 august 1508, Nifon a trecut la cele veșnice și nouă ani mai târziu a fost canonizat. A fost prima canonizare făcută în Biserica Română, cu ocazia sfințirii bisericii lui Neagoe Basarab, când sau citit și moliftele dezlegării domnitorului ce-l alungase din țară și când s-a fixat ca zi de pomenire a lui, ziua morții, adică 11 august.

Maxim (1505-1512) aflat în pomelnicul sfintei Mitropolii pe al patrulea loc, era de neam sârb, din familia despoților Brancovici, tatăl se numea Ștefan, mama Aghelina, fiică a principelui albanez Aranil. Ca mirean a purtat numele Gheorghe iar după 1459, când Serbia a fost ocupată de turci, împreună cu fratele său mai mare Ivan au rătăcit prin Ungaria, uneori luând parte la luptele duse de unguri contra turcilor.

La un moment dat, bine cunoscut de regele ungar, principelui Gheorghe Brancovici, pentru meritele și actele de vitejie, i se oferă mâna unei rude a regelui – Isabela – însă refuzul acestuia de a trece de la catolicism la ortodoxie l-a făcut pe Gheorghe Brancovici să refuze oferta regelui.

După acest incident, părăsește Ungaria și se retrage în părțile Sirmiumului unde, cu toată împotrivirea familiei, se călugărește în mănăstirea Kupnic - numită Ierusalimul de Sus, schimbându-și numele în Maxim. În 1496 este hirotonit preot de Calevit, mitropolitul Sofiei (1503). În același an apare într-un hrisov, alături de fratele său Ivan și de mama lor Aghelina, făcând danii unei mănăstiri atonite.

În 1502, fratele său mai mare Ivan moare fără urmași, iar Maxim, la toate insistențele regelui Vladislav al Ungariei și ale poporului sârb, de a-și părăsi mănăstirea refuză. Dar, în curând, este nevoit să treacă la nordul Dunării datorită invaziei turcești. Astfel ajunge la curtea lui Radu cel Mare. Venirea lui Maxim în Muntenia probabil a coincis sau a fost la puțin timp de la venirea patriarhului Nifon al II-lea, adus de Radu cel

Mare. Nu este exclus ca soborul adunat de ecumenic să fi ales pe Maxim pentru vreunul din scaunele vlădicești, de curând înființate.

Plecarea patriarhului Nifon al II-lea din țară, în anul 1505 aduce pe scaunul mitropoliei pe Maxim. În timpul păstoriei sale s-au petrecut unele fapte deosebite, dintre care amintim:

- Căsătoria lui Pârvu, fiul Caplei, sora lui Radu cel Mare, cu fata lui Dimitrie Iacșici, unul dintre fruntașii de atunci ai poporului Sârb;

- În octombrie 1507, între Radu cel Mare și Bogdan Vodă al Moldovei a izbucnit un conflict, datorat unui pretendent – Roman – la tronul Moldovei, susținut de domnul muntean. Bogdan, ca răspuns la încălcarea teritoriului de către Roman, pătrunde în Muntenia cu oaste până „la locul ce se cheamă Rătezatu, la Movila Căiatei, de cea parte de Râmnic”, a ajuns până în Râmnic și, spune cronicarul, „*timp de zece zile au prădat și au arsu de la Milcov până la Râmnic și în jos pre de amândouă părțile până la Siretu*”. Spre acest loc și-a îndreptat oastea și Radu cel Mare însă nu s-a ajuns la vărsare de sânge deoarece „Maxim arhiepiscopul, îi înduplecă și-i împacă și-i aduse la dragoste și încredințare pașnică” arătându-le „că sunt creștini și o seminție”. Intervenția a fost încununată de succes și astfel oprit un război fratricid.

- Se pare că tot Maxim a fost trimis solie în Ardeal, la sași pentru relații de bună vecinătate, precum și la regele Ungariei, Vladislav al II-lea (1490-1516), în anii 1507 și 1508.

Sub urmașul lui Radu cel Mare, Mihnea cel Rău (1508-1510), Maxim apare într-un document de danie dar se pare că prin boieri a uneltit pe lângă domn pentru a fi trimis în solie la regele maghiar pentru a încheia pace. Într-adevăr, în toamna anului 1508 își împlinește misiunea încredințată, apoi trimițându-i diploma de recunoaștere a lui Mihnea de către Regele maghiar, se retrage la o moșie a rudelor sale, zidind la Kruședol un sfânt locaș, în numele Bunei Vestiri, unde adună călugări și-i povățuiește până aproape la sfârșitul vieții.

În scaunul domniei urmează Vlad cel Tânăr -Vlăduț (1510-1512) și-n toți acești patru ani tronul mitropolitan este vacant, așteptându-se cu siguranță reîntoarcerea vlădicăi Maxim. Dovadă că timp de patru ani nu a fost vlădică în țară stă faptul că nici una din cele trei cărți tipărite acum - 10 noiembrie 1508- 25 iunie 1512 – nu amintește în prefață de vreun vlădică.

De aceea, în ianuarie 1512, urcând în scaunul domniei Neagoie Basarab, a căutat să pună rânduială și-n treburile bisericii, care decăzuse între timp, după mărturia lui Gavril Protul în „Viața Sfântului Nifon”. Mai întâi, domnitorul „cu multe solii și rugări cheamă pe Maxim arhiepiscopul să vină în arhiepiscopia sa, numită a Țării Muntenestești”. Vlădica Maxim, care prin nepoata sa, Milița Despina – soția lui Neagoie Basarab –, se simțea legat de acesta „după atâta rugare”, a revenit iar în Tara Românească unde sosind „fu cinstit foarte de voievod și boieri”.

El nu a zăbovit multă vreme în Muntenia deoarece fiind bătrân și dorind să poarte de grijă de ctitoria sa din Kruședol, „se rugă ... de Neagoie Vodă să-i îngăduie să se întoarcă în țara sa, în Sirmium”, după ce cu siguranță va fi indicat și sfințit poate un nou conducător pentru mitropolie. Domnul îi îndeplinește ruga și-i dă drumul, încercându-l „cu multă avere și multe daruri” (cf. Ioan Bogdan – Vechile cronicе moldovenești, p. 270). Așa s-a încheiat păstoria vlădicăi Maxim în scaunul arhipăstoresc al Ungrovlahiei.

Istoriografia bulgară spune că după plecarea de la noi Maxim a fost ales mitropolit al Belgradului Sârbesc (1513) dar mai plauzibilă este știrea dată de alcătuitoarea vieții sale, anume că a trăit în ctitoria sa din Kruședol - până la 18 ianuarie 1516, când și-a dat

obștescul sfârșit și unde a fost și înmormântat. A fost trecut în rândul sfinților și se pomenește la 18 ianuarie.

Să mai amintim că în anul 1761, tipărindu-se la Râmnic, în slavonă, o pravilă de rugăciuni pentru sfinții sârbești s-a trecut aici și viața Sfântului Maxim arhiepiscopul, precum și chipul său, între Sfântul Atanasie cel Mare și Chiril al Alexandriei, adică cei doi sfinți ce i s-au arătat în chip de înger în clipa când el își dădea duhul.

Macarie (1513-1552)

În scaunul vacant, Neagoie Basarab, poate sfătuit și de vlădica Maxim a ridicat pe ieromonahul Macarie care în pomelnicul Mitropoliei urmează imediat după „Arhiepiscopul Maxim”. Alegerea noului mitropolit s-a făcut cu siguranță încuviințarea patriarhului ecumenic Pahomie, și între cel mai devreme 25 iunie 1512 când apare Tetraevanghelul slavon, care nu amintește de nici un vlădică și toamna târzie a anului 1513 când se încheie păstoria ecumenicului Pahornie; mai probabil primăvara sau vara acestui ultim an, când înaltul prelat se afla în Țara Românească. Hirotonia întru arhieru se va fi făcut de însuși Pahornie. Gavril Protul în Viața Sfântului Nifon vorbind despre începutul păstoriei vlădicăi Macarie scria: „deci și Neagoe să plecă glasului noroadelor și luo coroana și scaunul a toată Țara Românească și îndată făcu o judecată și dreptate între oameni ; și cum ridică David chivotul legii Domnului, așa și Neagoe Vodă ridică biserica cea căzută și puse pe Macarie mitropolit a toată Țara Românească, Plaiului și Severinului cu blagoslovenia lui Pahomie, Patriarhul de la Țarigrad. Deci dintr-acea vreme până astăzi s-a potolit și sa-u împăcat de gâlcevi și bisericile se veseliră”. Cele redactate de Gavril Protul ne face să înțelegem că Macarie, la venirea în scaunul vlădicesc, a găsit a soluție destul de delicată a bisericii. De aceea, munca sa întru punerea în rânduală a treburilor bisericii sale l-au ținut probabil departe de orice altă activitate și de aceea poate nu apare în nici unul din hrisoavelor vremii sale. Pe lângă aceasta, grijă deosebită va fi purtat și lucrărilor de zidire a bisericii – Înălțarea Domnului, din Târgoviște, ce se ridică prin dărnicia lui Neagoe Vodă. În acest sfânt locaș avea să fie instalată mitropolia Țării Românești, care, urmându-se povața dată de Sântul Nifon lui Radu cel Mare și poate și lui Neagoie Basarab avea să fie mutată în orașul de scaun, aducându-se cum se știe de la Argeș. Deși nu-i amintit în documentele vremii, Macarie a păstorit până la sfârșitul domniei lui Neagoie Basarab.

El este amintit cu ocazia tarnosirii Mănăstirii Curtea de Argeș, la 15 august 1517, de același Gavril Protul care consemnează: „decii chemă Domnul și pre Teolipt Țarigradeanul, care este patriarh a toată lumea și cu dânsul patru mitropoliți ... și veniră ei și-i primi domnul cu mare cinste și cheamă și pre egumenii din țara sa pre toți și pre tot clirosul și merseră dimpreună cu Neagoe ighemonul Panonii și cu Macarie mitropolitul țării la mănăstirea cea nouă și minunată de la Argeș”.

Două zile mai târziu, 17 august 1517, s-a adunat sobor la care au participat pe lângă cei mai sus menționați și boierii cei mari și cei mici ai țării și au hotărât ca mitropolia să se mute de Argeș la Târgoviște „împlinindu-se” astfel cele zise mai înainte de Nifon lui Radu cel Mare. Totodată s-a tocmit ca “de acum niciodată, în veci, să nu mai fie mitropolie în Argeș, ce să fie mănăstire și arhimandrie, iar la Târgoviște să fie mitropolie stătătoare, cum s-au așezat”. Și s-a făcut această tocmeală “cu mare opreală și blestem ce să nu se mai clătească nici să se mute în veci, nici de patriarh, nici de mitropolit, nici de domn, nici de

boieri, nice odată”. Așa s-a mutat scaunul vlădicesc lângă domnie – și în Țara Românească – lucru petrecut cu ușurință în Moldova.

Macarie, împreună cu Neagoe Basarab și tot „clirosul bisericii și toți boierii, au primit în țară moaștele lui Nifon și le-au dus la mormântul lui Radu cel Mare de la mănăstirea Dealului pentru ca acesta să fie iertat de păcatul ce a săvârșit față de sfânt”.

În anul 1518 Neagoe Basarab va începe zidirea mitropoliei din Targoviste, iar în 17 mai 1520 noul sfânt locaș, încă neterminat, era sfințit de același mitropolit ; așa cum se afirmă în pisană bisericii.

Legătura dintre voievod și mitropolit se poate vedea și din faptul că în lucrarea “Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Voievod” se află o carte a lui Neagoe Basarab către chiar vlădica Macarie ... când au îngropat a doua oară în mănăstire la Argeș, oasele mamei sale, doamnei Neaga și ale coconilor lui Petru Voievod și Ion Voievod și a Doamnei Anghelina. Aici adresându-se mitropolitului, Domnitoru zice: „Prea iubite părinte chiar vlădica Macarie, cela ce ești cu mila și cu darul lui Dumnezeu ales și pus înaintea noastră de ne luminezi și ne strălucești ca razele soarelui ca să ne arăți și să ne înveți calea lui Dumnezeu și nouă”. Probabil Macarie a supraviețuit lui Neagoe, mort la 15 septembrie 1521, dar nu va fi păstorit mult timp după acesta căci și el era bătrân.

O problemă legată de mitropolitul Macarie, mult mai discutată de istorici, este aceea dacă între călugărul tipograf Macarie și vlădica Macarie e vreo diferență sau e una și aceeași persoană ?

Ne mulțumim aici să spunem că unele obiecții aduse împotriva identității tipografului Macarie cu mitropolitul Macarie, sunt ușor de combătut de anumite realități istorice. Și faptul că tipograful ajuns mitropolit nu a mai avut vreme de tipar deoarece biserica căzută și dezorganizată pe care a găsit-o i-a cerut toată priceperea și timpul. De aceea, la cele spuse despre mitropolitul Macarie, putem acum adăuga că el este de fapt călugărul Macarie din Muntenegru, care între anii 1493 – 1495 tipărea cărți la Cetine, și care învățase acest mestesug la Veneția. Silit de turci – ajunși stăpânitori în țara sa – el părăsește orașul Cetine și, poate la îndemnul lui Maxim Brancovici sau al patriarhului Nifon al II-lea, vine în Țara Românească, la curtea lui Radu cel Mare unde își începe activitatea sa.

Teodor – 1521- 1523 Ilarion – 1523-1536 Mitrofan – 1526-1535

Desele schimbări de domnie, după Neagoe Basarab vor face ca și scaunul mitropolitan să fie cu ușurință schimbat de mitropoliți. Astfel după Macarie, este întâlnit, două hrisoave domnești, mitropolitul Teodor, în timpul domniei lui Vladislav Voievod (aprilie – noiembrie 1523; iunie – septembrie 1524; mai – iunie 1525) : unul legat de mănăstirea Tismana și altul legat de mănăstirea Bistrița Olteană (primul împuternicind călugări tismăneni să ia vamă, al doilea scutind mănăstirea de dări).

Dar la sfârșitul anului 1523 țara avea un alt mitropolit, căci la 8 noiembrie într-un hrisov a lui Radu de la Afumați este amintit vlădica Ilarion probabil fost stareț al mănăstirii Glavacioc, din Vlasca. Nici el nu a avut o păstorie îndelungată, căci la 25 iunie 1526 mitropolit era Mitrofan, care trimitea judeului de Brașov, Lucaci o scrisoare a doamnei „Milița Despina” a lui Neagoe Basarab pentru înapoierea unor „scule ce acesta le avea la dânsul”. El este întâlnit în actele domnești în vremea lui Vlad Voievod Vintilă de la Slatina

– 1532 – 1535, în timpul domniei lui probabil stingându-se din viață, căci tot sub acest domnitor apare un alt mitropolit :

Valaam 1535 – 1544

Murind vlădica Mitrofan, Vlad Vintilă face mitropolit pe Varlaam despre care se crede că este una din cele două „slugi credincioase și dragi, care s-au lepădat de lume și s-au datat vieții călugărești” și cărora Neagoie Basarab le adresează un „cuvânt de învățătură”.

Ierarhul nostru ar fi fost acel apropiat al voievodului – chemat Varlaam – în mâinile căruia erau „cheile domniei și camera sa” dar care până la urmă a îmbrăcat îngerescul chip la Mănăstirea Argeș. Din simplu călugăr a ajuns mitropolit, fiind ridicat la această treaptă din timpul domniei lui Vlad Vintilă de la Slatina. Acest fapt sa petrecut înainte de 10 aprilie 1535 – când Vlad Vintilă, confirmând stăpânirea mănăstirii Argeșului, peste niște moșii de pe Ialomița, la satul Berilești, arata că întru aceasta a cercetat și a „judecat după dreptate și după lege cu toți cinstiții dregători ... și împreună cu mitropolitul Țării Românești, chiar Varlaam”.

Vlădica Varlaam se menține în scaun în timpul domniei lui Radu Paisie cu care, desigur se cunoștea de când voievodul era închinoviat, ca monah, la Argeș. E întâlnit ca martir într-un hrisov din 18 aprilie 1536, prin care Radu Vodă întărește mănăstirii Tismana „moșia Tismana” disputată cu mănăstirea Bistrița. El apare succesiv în mai multe acte domnești, fie daniile către mitropolie fie anumite certuri între Tismana și Bistrița.

În 1538 vlădica Varlaam hirotonia într-un arhieru pe Petru, rudă lui Daniil, episcopul de Feleac, cu care prilej i-a dăruit o bederniță pe care erau cusute numele său și al voievodului. La 18 februarie 1540, când Radu Paisie, harazea obroc anual de către doisprezece mii aspri, mănăstirii Sfânta Ecaterina din Sinai, arhiepiscopul Varlaam era amintit în hrisovul de danie.

La 24 mai 1541, „Varlaam mitropolit a toată Ungrovlahia și exarh al tuturor plaiurilor” scria lui Hans Fuchs, judele Brașovului, pentru un Sava din Târgoviște, „ce se pusese chezaș înaintea rucărenilor, pentru niște oameni de ai lor, prinși și sloboziți”, pentru care aceștia acum cereau despăgubiri.

În anii ce au urmat, Radu Paisie zidește bolnita mănăstirii Cozia în a cărei pisanie, pusă în anul 1542-1543 se spune că sfântul locaș s-a înălțat și în „zilele preasfințitului mitropolit chiar Varlaam”. Către sfârșitul păstoriei vlădicăi Varlaam, tiparul a prins din nou viață în Țara Românească prin logofătul Dimitrie Liubavici, nepotul lui Bujidar Vukovici, fost voievod al Muntenegrului. Dimitrie a învățat meșteșugul tiparului la Veneția, a încercat să imprime cărți în tipografia ce o înființase în patria sa, dar neputând din pricina turcilor, a venit în Țara Românească și s-a așezat la Târgoviște, unde a înființat o nouă tipografie. Prima carte dată în lucru aici a fost Molitfelnic slavonesc, a cărui culegere s-a început precum se spune în prefață „pre vremea Preasfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, chiar Varlaam”. Acest început, ținând seama ca Molitfelnicul s-a terminat de tipărit la 10 ianuarie 1545, era în țară alt mitropolit care nu putea fi ales și hirotonit în 10 zile de la începutul noului an, ci în partea de sfârșit a anului dinainte, se poate spune că păstoria vlădicăi Varlaam s-a sfârșit în acele din urmă luni ale anului 1544 când își va fi dat obștescul sfârșit. I-a urmat în scaun :

Anania 1544 – 1558; † 1580

Născut la 1500, probabil rudă cu Neagoe Basarab, lucru dovedit de locul de odihnă veșnică – mănăstirea Argeș, pe care ctitorul o sorocise pentru îngroparea lui și a familiei sale. Apoi grija pe care a arătat-o osemintelor doamnei Mița Despina a lui Neagoe și ctitoriei acestuia de la Argeș precum și trecerea de care s-a bucurat înaintea lui Radu Paisie, ginerele lui Neagoe, sunt fapte care îndreptățesc presupunerea că Anania a avut legături cu familia domnitoare. Sunt cunoscuți, din documentele vremii și doi nepoți ai mitropolitului, anume : Dragomir și Anania din Târgșor. Nu se cunoaște manastirea de metanie, dar probabil să fi fost tot Argeșul.

La Argeș probabil l-a cunoscut și pe monahul Paisie care, în 1535 ajungând domn al Țării Românești, s-a căsătorit în 1541 cu Ruxanda, fiica lui Neagoe Basarab.

Aceste legături și cunoștințe i-au deschis poate lui Anania calea spre ierarhia superioară a țării, ajungând episcop de Buzău și mitropolit al Țării Românești. În fruntea episcopiei Buzăului a ajuns între 14 septembrie 1539, când păstora aici Paisie, și 17 septembrie 1543, când ierarhul nostru se întâlnește documentar pentru prima dată conducând activitatea eparhiei. Foarte probabil numirea sa la Buzău s-a făcut după 1541, când Ruxanda fiica lui Neagoe Vodă a devenit soția lui Paisie Radu și ca urmare a stăruințelor ce aceasta va fi pus pe lângă domn în favoarea rudei sale.

În fruntea episcopiei buzoene a rămas doar până în toamna anului 1544, când a fost mutat la scaunul mitropoliei Ungrovlahiei, vaduvit prin moartea mitropolitului Varlaam.

Prima mențiune a mitropolitului Anania în scaunul de la Târgoviște se face în prefața molitfelnicului slavon din 10 ianuarie 1545, în care se spune că această sfântă carte s-a „sfârșit în vremea preasfințitului mitropolit al Valahiei, chir Anania”. Dar vlădica Anania nu s-a putut bucura mult timp de liniște în scaunul păstoriei sale deoarece în anul 1545 – martie – protectorul său, Radu Paisie, este mazilit și domnia este preluată de crudul Mircea Ciobanul, care la puțin timp a dezlănțuit o adevărată prigoană împotriva celor ce credea că-i sunt adversari, făcând să cadă capetele multora dintre ei. Pentru a scăpa de prigoană, mitropolitul Anania se pare că a fugit în Ardeal împreună cu o seamă de boieri și doamna Mița Despina, a lui Neagoe Basarab. Aici a rămas cu siguranță tot timpul domniei lui Mircea Vodă, deoarece nici un document emanat de cancelaria domnească, nu-l pomenește în această perioadă. Probabil a stat la Sibiu, ori la Brașov lângă Mița Despina a lui Neagoe, pe care a tuns-o în monahism, sub numele de Platonida.

Mazilindu-se Mircea Ciobanul, la 28 februarie 1554, și luând tronul Pătrașcu cel Bun (1554-1557), mitropolitul este chemat în scaun și apare în mai multe acte de danie ori judecată între mănăstirile Tismana și Bistrița.

În anul 1556, vlădica Anania trece iarăși în Ardeal și aduce de acolo osemintele doamnei Militei Despina, stinsă de ciurma la Sibiu la 30 ianuarie 1554, pe care o îngroapă la mănăstirea Argeș lângă soțul ei. Tot în acest timp mitropolitul Anania cumpara o evanghelie, în slavonă în manuscris, cu cinci mii aspri, pe care o dă mitropoliei din Târgoviște „spre veșnica lui amintire, iar călugărilor și popilor spre îndulcire și folos”.

La 8 iunie 1557 Pătrașcu Vodă, la îndemnul mitropolitului Anania, dă în tipar, la tipografia din Târgoviște, condusă de diaconul Coresi un Triod – Penticostar, a cărui imprimare s-a terminat la 1 iulie 1558. Nici unul din ei nu a văzut cartea apărând, căci voievodul a murit la 26 decembrie 1557, iar Anania, la puțin timp, a apucat iarăși drumul pribegiei, deoarece în ianuarie 1558, tronul țării a fost preluat de Mircea Ciobanul. El va

sta în Ardeal până în 1564, când, venind în București, la 2 iulie dă mănăstirii Argeș un înscris prin care arată lucrările ce s-au făcut și bunurile cu care a înzestrat acest sfânt locaș. El apare și în alte acte de danie ca fost mitropolit. Iar la 15 septembrie 1573, „preasfințitul mitropolit chir vlădica Anania”, închină mitropoliei din Târgoviște toate bunurile sale aflate în satele Săcuiani și Sârbi din Dîmbovița, punând condiția ca el să locuiască mai departe în casă și în avere, iar după moarte să i se facă pomenire, în fiecare an după Înălțare. Dania a fost întărită de domnitorul Alexandru Vodă, cu toate condițiile puse „cu hotărârea ca nimeni să nu o tulbure”. El apare în acte de împăcare alături de mitropolii Eftimie și Efrem precum și în altele, de danie. Cuprins de boală și neputință, simțindu-și sfârșitul aproape, Anania se va schivnici, schimbându-și numele în Antonie. La 5 decembrie 1580, Mihnea Turcitul întărind mitropoliei din Târgoviște daniile cele noi ale vădicăi Anania arată ca ierarhul nostru le-a cumpărat de când era încă în viață. A fost îngropat în mitropolia Târgoviște și nu la Argeș unde își pregătise piatra de mormânt.

Efrem 1558-1566

Urmașul în scaun a fost mitropolitul Efrem, ridicat la această treaptă de slujire de Mircea Ciobanul, în cea de-a doua domnie (1558 - 1559), când mitropolitul Anania fugise din nou din țară. Este amintit întâi într-un act de danie a unei vii din satul Ștefănești și apoi în predoslovie „Întrebării creștinești”, tipărită de diaconul Coresi la Brașov.

Este amintit apoi în mai multe acte de danie ori vânzare. În anul 1564, alături de ecumenicul Iosif, va fi cununat la curtea din București pe una din fiicele doamnei Chiajna cu Stamate nepotul patriarhului.

A fost scos din scaun înainte de 27 august 1566, când apare la Târgoviște un alt mitropolit. El este însă amintit în mai multe hrisoave ca proinmitropolit, alături de Anania și Eftimie. Ultima dată a fost menționat la 10 august 1582, într-un hrisov al lui Mihnea Turcitul dat mănăstirii Valea. Nu se știe nici când a murit nici unde a fost înmormântat.

Daniel 1566-1568

Este amintit doar într-un document al domnitorului Petru cel Tânăr, care întărea mitropoliei stăpânirea asupra satului Aninoasa.

Eftimie 1568-1576

Este amintit pentru prima dată în această calitate de Alexandru Vodă (1568-1577), care, la 8 septembrie 1568, întărea mitropoliei din Târgoviște și cărmuitorului din acea vreme al acestui locaș, preasfințitul mitropolit chir vlădica Eftimie”, satul Aninoasa.

La 6 decembrie 1568, este amintit în prefața Sbornicului Slavonesc, tipărit de diaconul Coresi dar și în alte multe documente. Este amintit în pisania mănăstirii Cozia,

din Dâmbovița, la 1571 și în prefața Octoihului Slavonesc, tipărit tot de Coresi în 1574. La 30 decembrie 1576, într-un act emanat din cancelaria domnitorului Alexandru Vodă, se vorbește despre „răposatul părintele chir Eftimie vlădica”.

Este primul mitropolit Ungrovlah căruia i s-a păstrat chipul zugrăvit pe pereții bisericii Olteni din Vâlcea.

Serafim 1576-1586

Este amintit prima dată într-un document din 30 decembrie 1576, când Alexandru Vodă cel zis „Oaie seacă”, împreună cu „părintele chir vlădica Serafim și cu părintele arhiepiscop chir Mihail” și cu toți „dregătorii țării” judecau o neînțelegere dintre vel vornicul Ivașcu și mănăstirea Iezer privitoare la satele Poienarii și Căpățâneni, cu toate hotarele.

Este apoi amintit în postfața „Psaltirii slavone” tipărită de diaconul Coresi, în 1577, unde se spune că "această carte a fost imprimată cu porunca domnului Io Alexandru Voievod și a fratelui său Io Mihnea Voievod și a Preasfințitului mitropolit Serafim". În două hrisoave ale lui Mihnea Turcitul, vlădica Serafim este menționat la 14 aprilie 1578. După această dată, toate documentele îl amintesc cu regularitate.

Mihnea Turcitul îl trimite în solie la sașii din Brașov, pentru a trata cu aceștia unele treburi ale domniei.

Serafim a avut și preocupări cărturărești. La el s-a găsit o Evanghelie cu învățătură care mai întâi s-a dat preoților Mihai și Iane de la biserica Scheilor din Brașov, de au tălmăcit-o în românește și apoi cu „despusul său” – arhimitropolitul Serafim și cu sfatul „luminatului mitropolit marele Ghenadi din tot ținutul Ardealului și al Orăzii”, diaconul Coresi a tipărit-o la Brașov, în anul 1581. Tot sub el s-a scris o frumoasă evanghelie slavonă cu chipurile lui Alexandru și Mihnea, care a trecut apoi în Moldova și a fost dăruită la 1605 de Ieremia Movilă ctitoriei sale Sucevița.

Reiese că mitropolitul s-a menținut în scaun și sub urmașul și uzurpatorul tronului lui Mihnea Turcitul anume Petru Cercel (1583-1685). În 1585 revenind la tron Mihnea Turcitul nu a mai putut suferi pentru mult timp pe lângă sine pe mitropolitul Serafim, deoarece fusese de partea uzurpatorului. La 26 iunie 1586, țara avea un alt mitropolit, Serafim s-a retras la Snagov unde în curând „cu a lui ostineală și cu agoniseala cea de Dumnezeu dată lui” a început reînnoirea paraclisul Bunei Vestiri, ctitorit de Vladislav al II-lea, în secolul XV.

În pisania din anul 1588, pusă desigur cu prilejul terminării lucrărilor se arată că în afară de acest paraclis „cel de pre urmă dintre arhieriei preasfințitul mitropolit Serafim, când au fost alungat din scaun” a făcut și „celelalte case de locuință și mici chilii”. A murit în 1590, când domnea încă Mihnea Turcitul, după cum s-a putut citi în secolul trecut de Alexandru Odobescu pe piatra de mormânt existentă, nu în paraclisul refăcut de el ci în Biserica cea mare cu hramul Ovidenia Precistei: „A răposat robul ... preasfințitul arhimitropolit Serafim ... în zilele lui Io Mihnea Voievod ... în anul 7098 (1590)”.

Mihail 1586-1589

I-a urmat în scaun Mihail, care, la 9 ianuarie 1576, conducea episcopia Râmnicului. Se presupune că avea postrigul la Cozia și se trăgea dint-o familie înstărită. Ca episcop de Râmnic a fost bun gospodar. În aprilie 1585, Mihnea Turcitul reluându-și tronul aflând că vlădica Serafim a trecut de partea rivalului său, Petru Cercel, a hotărât să-l schimbe. De aceea într-un hrisov spunea: „m-am gândit domnia mea în inima domniei mele ca să aflu domnia mea un ieromonah ca să fie om bun și cu chipul blândeții, și cu inima smerită ca să fie și pentru îngrijirea țării domniei mele”. Căutarea s-a oprit asupra episcopului de Râmnic, Mihail pe care l-a trimis „la marele patriarh din Țarigrad și l-a făcut vlădică pe Sfinția sa”

Cea dintâi mențiune, ca mitropolit, a lui Mihail este în 26 iunie 1586, când Mihnea Turcitul îi întărește cumpărăturile de moșii, sate, mănăstiri și țigani ce făcuse – până la acea dată – din asprii săi personali. Apare la 8 noiembrie același an, într-un alt document în care Mihnea întărea mitropoliei niște vii, în satul Ștefănești. Este pomenit apoi în mai multe documente fie de daniile ori de judecată, a anumitor pricini.

În anul 1589, el s-a retras de bună voie din scaun și a mai trăit încă doi ani. La 7 martie 1592, el apare într-un document ca „răposatul vlădica Mihail”. Nu se știe locul îngropării sale. În timpul păstoriei sale Țara Românească a fost vizitată de doi patriarhi ecumenici, anume Pahomie al II-lea și Ieremia al II-lea Tranos, în anii 1587 și 1588.

Nichifor 1589-1593

Urmașul lui Mihail a fost mitropolitul Nichifor, de loc din părțile Buzăului, având legături strânse cu schitul Izvorani, ctitoria episcopului Luca. Probabil aici a cunoscut pe doamna Neaga, soția lui Mihnea Turcitul, și ea buzoiancă din Cislău și aceasta să fi stăruit pentru ridicarea lui în scaunul de mitropolit. Apare pentru prima dată menționat la 12 ianuarie 1590, alături de Domn și ceilalți episcopi, Luca de Buzău și Efrem de Râmnic, judecând o neînțelegere iscată între Tismana și Bistrița, pentru satul Tismana. Vremurile tulburi și dese schimbări de domnii fac ca mitropolitul Nichifor să fie pomenit sporadic, el rezistând sub patru domni ce au fost între 1598-1593. Venirea lui Mihai Viteazul a adus pe scaunul mitropoliei un alt vlădică, spre sfârșitul anului 1593. Știrile despre el reapar abia în 1617, când, la 15 iunie, Alexandru Iliș (1616-1618) printr-un hrisov întărea mănăstirii Izvorani, din Buzău, mai multe daniile făcute de „părintele vlădica Nichifor, ce l-au chemat mai înainte Vasile”. Se întâlnește iarăși, în 1621, vânzând un pogon de vie unui diacon Stan. Mai e amintit într-un alt act de la vlădica Luca, ca martor la o danie ce se făcea mănăstirii Ciolanul din Buzău. Probabil și-a sfârșit zilele în mănăstirea Izvorani.

Mihail al II-lea 1593-1594

După scoaterea din scaun a lui Nichifor, Mihai Viteazul a ridicat la treapta vlădiciei pe Mihai al II-lea, despre care nu avem știri ce a făcut mai înainte. El este amintit în două hrisoave, la 8 mai și 23 iunie, 1594. Dar cum în toamna anului 1594, Mihai s-a hotărât să înceapă lupta împotriva turcilor și o parte din boierii Divanului au refuzat acest lucru, Mihai schimbându-i, e foarte posibil ca printre ce nu i-au împărtășit ideile domnitorului să

fi fost și mitropolitul Mihail al II-lea, care va fi scos din scaun și înlocuit cu un om de încredere și anume cu :

Eftimie al II-lea 1594-1603

De neam român din părțile Dâmboviței, probabil a fost călugăr și apoi stareț la Cozia, căci în documente apare la 11 decembrie 1590, un egumen cu numele Eftimie. A fost înălțat la cea mai înaltă treaptă de slujire fără a cere avizul Patriarhiei ecumenice, deoarece raporturile cu turcii au fost rupte. Recunoașterea s-a obținut abia la 1597, când locul de patriarh ecumenic era ținut de Meletie Pigas al Alexandriei și raporturile dintre Poartă și Mihai se mai îndulciseră. S-a bucurat din partea domniei de o deosebită atenție și cinste în același timp. A primit de la voievod mai multe danii și a fost trimis în mai multe solii peste hotare ; l-a avut lângă sine la Târgoviște când s-a închinat împăratului Rudolf al II-lea, l-a chemat deseori în Divan și cu el s-a sfătuit în vremuri de grea cumpănă.

Pentru prima dată vlădica Eftimie este amintit în această calitate, la 20 mai 1595, când împreună cu episcopul Teofil de Râmnic și Luca de Buzău și mai mulți boieri, e trimis de voievod la Belgrad, să trateze o înțelegere împotriva turcilor cu Sigismund Bathory al Ardealului. Timp de trei săptămâni, delegația munteană a zăbovit la Alba Iulia, semnând un act, care, deși pentru stat însemna desființarea, pentru biserică era un câștig. Căci între altele se prevedea „Toate bisericile românești existente în stăpânirile seninătății sale, vor fi sub jurisdicția sau dispozițiunea arhiepiscopului din Târgoviște după dispozițiunea dreptului bisericesc și a rânduielii acelei țări”. După o ședere de câteva săptămâni încă și depunerea jurământului de credință lui Sigismund, delegația munteană s-a întors în țară, unde cu siguranță va fi mâhnit pe domnitor.

În 1595, aprilie 13, vlădica Eftimie adună sobor la Târgoviște și întocmește un așezământ după care să se conducă mănăstirile din țară, deoarece înțelesese „că au început (în ele) niște obiceiuri carele nu sunt den porunca sfintei Pravile”. Este amintit în mai multe acte de danie ori judecată, anumite neînțelegeri, din încredințarea domnitorului.

În 1597 întreține corespondență cu locțiitorul de patriarh ecumenic Meletie Pigas al Alexandriei, căruia, pe lângă recunoașterea hirotoniei, îi cere și o Biblie și un Nomocanon, ceea ce dovedește că Eftimie avea și preocupări culturale. Meletie îi trimite o Biblie și îl asigură că în scurt timp îi va pune la îndemână și cealaltă carte. La 9 iunie 1598, s-a semnat la mănăstirea Dealu tratatul între trimișii lui Rudolf al II-lea, Mihai Viteazu, „arhiepiscopul Eftimie” și opt boieri, tratat care stipula printre altele : „cât privește legea (religia), majestatea sa să nu împiedice întru nimic cele ce au fost ținute până acum în Țara Românească, nici slujbele bisericești ale episcopilor și prelaților lor să le opri, nici să sili pe domnul Voievod sau staturile și rangurile lui (să treacă) la altă religie”. În aceeași zi se depunea jurământ de credință către împărat. La 26 iunie 1599, încolțit, Mihai și alături de el și mitropolitul depun jurământ de credință cardinalului catolic, ajuns principe al Transilvaniei, Ștefan Bathory, obligându-se a respecta cele prevăzute în tratatul din 1595. Este amintit apoi în multe acte de danie și judecată, el însuși judecând anumite neînțelegeri după metoda și moda veche: sub Simion Movilă mitropolitul apare în anumite acte, dar venirea pe tron a lui Radu Șerban (1602-1611) și alungarea lui Simion din Țara Românească înseamnă și drumul pribegiei pentru vlădica Eftimie. Încercarea de a căpăta ajutor pentru domnitorul Movilă, spre a reocupa scaunul domniei Țării Românești rămâne fără ecou, mitropolitul mergând chiar în solie la regele Poloniei pentru acesta. Înțelegând

că nu se mai poate face nimic, vlădica Eftimie, cu îngăduința voievodului Radu Șerban, s-a întors acasă, după 25 iulie 1604. Nu se știe când a murit și nici unde este îngropat.

Mitropolia Țării Românești în secolul al XVII-lea

Secolul al XVII-lea pentru Biserica Ortodoxă în general, din cele trei provincii românești a înregistrat o înflorire considerabilă. Dacă în plan politic se cunosc dese schimbări de orientare și uneori chiar de oameni, în plan bisericesc, sunt păstoriri îndelungate, realizări deosebite, pătrunderea tot mai accentuată a limbii române în cult și îmbogățirea producției tipografice. Secolul acesta va marca un apogeu prin monumentală operă de la 1688-Biblia de la București.

În plan politic și social secolul al XVII-lea debutează printr-o ușurare a datoriilor față de Poartă, micșorare a masacrului, datorită, în special, campaniilor lui Mihai Viteazul, a darurilor anuale (peșcheșuri-contribuții extraordinare), a banilor oferiți la fiecare investitură de domn precum și la trei ani – a plocoanelor oferite înaltelor oficialități otomane. Cu trecerea timpului toate dările s-au accentuat sau au crescut.

Între domnitorii deosebiți ai acestui secol amintim pe Radu Șerban (1602-1611), continuator al politicii de alianță cu austriecii, Matei Basarab (1623-1684), Șerban Cantacuzino (1678-1688) și Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

Se constată o maturizare a ideii de unitate, concretizată în alianțele dintre Țara Românească – Moldova și Transilvania, iar în plan extern o apropiere de puterile creștine, împotriva dușmanului comun- Imperiul Otoman.

Secolul al XVII-lea în plan eclezial, este deschis de vlădica Eftimie al II-lea, cel care a avut un rol deosebit în vremea domniei lui Mihai Viteazul. Cunoaștem, încercările sale de a readuce pe tronul Țării Românești pe Simeon Movilă și nereușita sa, dar știm că domnitorul Radu Șerban i-a îngăduit întoarcerea în țară, din pribegia în care plecase cu domnitorul Movilă, întoarcerea ce a avut loc după 25 aprilie 1604, când este amintit pentru ultima dată, dar și faptul că scaunul i-a fost ocupat imediat, după plecarea sa în Polonia, de ;

Luca de Cipru sau Cipriotul (1602-1629).

Era grec de origine, născut în insula Cipru, care-i va da și numele, și se crede că a migrat, din locul de baștină, spre Țara Românească, după cucerirea insulei, în anul 1571, de către turci. Nu este exclus ca domnitorul Petru Cercel¹¹, după cei 14 ani de temniță (1557-1570), “ *în mai multe locuri ale imperiului, în Theodosia(Theodosiopolis; turc Erzurum, în estul Anatoliei, la sud de Trapezunt, turc Trabzon), în Siria, Arabia și în alte centre din întreaga Asie...*”¹², să ajungă în Rodos și Cipru. Atunci l-a întâlnit pe Luca, “*crescut din fragedă vârstă în starea monahală*”. Este posibilă și venirea sa Țara Românească, ca trimis al “*Locurilor Sfinte*”, cum erau receptate

¹¹ A domnit între 1583-1585 și era poreclit Cercel, încă din timpul vieții sale, nu după un cercel propriu-zis, ci după o perlă pe care o purta în ureche, după moda din Franța, acelei epoci.

¹² Constantin Rezachevici, *op. cit.* p. 282.

bisericile din Orientul creștin de români, la vreuna din mănăstirile închinată în Țara Românească și remarcându-se prin fapte deosebite, ori atașându-se de neamul nostru, să fi rămas definitiv aici. Nu se cunoaște data exactă a alegerii sale în scaunul episcopal de Buzău, dar cu siguranță că a fost înainte de 10 septembrie 1583, când apare pentru prima dată, într-un document dat de Petru Cercel, prin care îi dădea puterea de judecată a păstoriților¹³, ceea ce poate să ne ducă cu gândul la investirea sa în scaunul episcopal, pentru că se obișnuia ca astfel de acte să se dea *”la început de păstorie”*¹⁴. Vlădica Luca a desfășurat o bogată activitate la Buzău. Fără a minimaliza activitatea sacerdotală, culturală și cărturărească¹⁵, credem că a excelat prin calitățile sale de bun diplomat și nisionar în același timp. S-a bucurat și de prețuirea domnitorului Mihnea Turcitul, care, la 8 septembrie 1585, întărea episcopiei Buzăului *”stăpânirea peste moșia Maxim, dată danie de Stoica postelnicul”*¹⁶, iar la 20 septembrie 1585, dădea un *”decret”* către Luca arhiepiscop de Buzău, pentru niște moșii la Berindești¹⁷. A fost însă un apropiat al domnitorului Mihai Viteazul, pe care l-a slujit cu devotament, fiind trimis în diverse delegații diplomatice. Pentru prima dată, îl întâlnim în această calitate în mai 1595, când împreună cu mitropolitul țării, Eftimie al III-lea (1594-1603), și episcopul de Râmnic, Teofil (1594-1601), a făcut parte din solia, trimisă de Mihai Viteazul la Alba Iulia, la principele Sigismund Bathory, pentru a semna un tratat de alianță împotriva turcilor. Tratatul a fost semnat la 20 mai și cum din solie făceau parte și boieri, împuterniciți ai domnitorului, tratatul avea o latură politică și una religioasă. Dacă din punct de vedere politic Țara Românească devenea vasală lui Sigismund, din punct de vedere religios, Mitropolia Transilvaniei intra în ascultarea canonică a Mitropoliei de Târgoviște, ceea ce dovedea calitățile diplomatice ale celor trei ierarhi spre deosebire de boierii care închinaseră țara. La începutul anului 1596, Mihai Viteazul trimitea pe ierarhul de la Buzău, într-o altă misiune diplomatică, de data aceasta la țarul Rusiei Feodor, fiul lui Ivan cel Groaznic (1584-1598), vlădica Luca ducând o scrisoare din partea domnitorului dar și rugăminte insistentă de ajutor împotriva turcilor. Arhiepiscopul *”a fost primit de țar și de sfetnicul său, Boris Godunov, iar la 4 iunie țarul i-a dat o scrisoare, din care reieșea limpede scopul misiunii sale la Moscova”*¹⁸. Ca mulțumire, pentru serviciile aduse domniei și Țării, Mihai Viteazul dăruia, la 21 ianuarie 1597, Episcopiei și *”prea sfințitului părinte arhiepiscop Luca să ție moșia Pogorâți și altele”*¹⁹. Același domnitor întărea Episcopiei și satele Stănulești, Găvăneștii de Sus și de Jos, Periații și altele.

¹³ Hrisovul este deosebit de important pentru că din el putem cunoaște drepturile ce le aveau episcopii și mitropoliții în acea vreme. Astfel, *”prea cinstitul și preasfințitul arhiepiscop Luca”* avea dreptul să judece pe cei ce *”strică altarele și cine nu postește cele patru posturi și cine se ia neam cu neam și cine ia a patra femeie fără lege și de la oameni care se împreună unul cu altul fără lege și bărbatul care lasă femeia fără lege sau femeia care fuge de la bărbat...”*, precizându-se și pedepsele: *”însă de comunie să ia câte 50 de aspri și de la bărbat și de la femeie, iar pentru înrudire fără lege, să-i despartă și să le ia după cum va fi vina, asemenea și de la a patra femeie și de la nași și cine se cunună, pe toți să-i judece sub opreliște”* și hrisovul continua reglementând atât neamestecul dregătorilor domnești în judecata episcopului dar și dreptul și datoria ierarhului de a-i judeca pe preoți, cf. *D.I.R.*, B. Țara Românească, Veaul XVI, vol. V, p. 189.

¹⁴ Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.* p. 76.

¹⁵ Panegiristul său, mitropolitul Matei al Mirelor, ne spune despre el că era deprins foarte la caligrafie. De la el ne-au rămas câteva manuscrise grecești, care dovedesc cele relatate de mitropolitul Matei. Astfel, se păstrează *”o Evanghelie isprăvită de scris la 20 martie 1588(azi la Athos), o Evanghelie terminată la 4 iunie 1594 (azi la Iarusalim), o Evanghelie scrisă cu cheltuiala vel vistierului Hrizea în 1624, hărăzită mănăstirii Ivir din Muntele Athos și o Psaltire, începută de el și terminată abia prin 1634-1635 de un ucenic al său, arhiereul Iacov”*, cf. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 436.

¹⁶ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet XXI, doc. 2.

¹⁷ *Ibidem*, pachet XXIII, doc. 2. Decretul era reluat în 18 ianuarie 1587. De altfel Mihnea Turcitul a arătat, cel puțin până a trecut la islam, bunăvoință Episcopiei Buzului. Astfel, la 18 iulie 1587 iscălea o *”carte prin care prin care dăruiește mănăstirilor Motnău, Agatonul și sf. Ioan Bogoslovul, moșia dimprejurul mănăstirilor”* *Ibidem*, pachet XCI, doc. 1

¹⁸ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* p. 434.

¹⁹ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzului*, pachet LXXII și LXXIII, doc. 11.

Zestrea Episcopiei s-a îmbogățit, în timpul păstoriei vlădicăi Luca, și prin daniile consemnate de “*hrisovul lui Simeon Moghilă ...pentru via din dealul Zoreștilor*” dat la 14 decembrie 1601²⁰. În aceeași zi, domnitorul mai întărea și dania lui Neagu Clucerul, către Episcopia de Buzău, tot cu o vie la Zorești²¹.

În timpul păstoriei sale la Buzău, vlădica Luca a ridicat și un schit sau mănăstire, la Izvorani, despre care nu știm exact anul ctitoririi, dar “*în 1600 era în ființă, căci Nicolae Pătrașcu, fiul și locțiitorul lui Mihai Viteazul, îi dăruia două vaduri de moară*”²². Mănăstirea a avut de suferit în urma unui cutremur, din timpul lui Șerban Cantacuzino(1678-1688), dar a fost refăcută de urmașii episcopului Luca, astăzi fiind folosită ca biserică de mir. Calitățile enumerate până acum nu acoperă personalitatea ierarhului cipriot, titular al eparhiei Buzăului și din 1602 mitropolit al țării. Menționăm doar faptul că “*deși era grec de neam, mitropolitul Luca – spre deosebire de alți clerici din neamul său ajunși la noi – s-a identificat întru totul cu năzuințele poporului pe care-l păstorea. Mărturie în acest sens este strădania sa de a păstra autonomia Bisericii noastre față de Patriarhia ecumenică*”²³. Nu trebuie uitat nici rolul pe care l-a jucat, în 1595, la Alba Iulia. Și-a iubit și neamul, deoarece în timpul păstoriei sale, la Buzău s-a întărit elementul grec, punându-se bazele unei veritabile colonii. Urmele pot fi întâlnite și astăzi, fie și numai prin existența *Bisericii Greci*. Unul dintre urmașii săi a fost poetul buzoian Vasile Cîrlova. Din 1602, a trecut în scaunul mitropolitan, la Târgoviște, unde a păstorit, cu frumoase împliniri până la moarte, survenită la începutul anului 1629. De la vlădica Luca a rămas un antimis, sfințit de el când a luat cârma mitropoliei, care “*pare să fie cel mai vechi antimis cunoscut la noi(găsit la schitul Brădet – Argeș)*”²⁴. Ca arhiepiscop la Buzău și mitropolit la Târgoviște, Luca de Cipru și-a câștigat un loc binemeritat, rămânând unul din ierarhii de referință ai Bisericii dar și ai neamului.

Grigorie I (1629-1636) – dar care afară de prezența în anumite acte nu a lăsat alte urme.

Venirea pe tronul țării a lui Matei Basarab, a însemnat o încercare de activare a sentimentului românesc. În timpul domniei lui fiind aleși numai mitropoliți români, și dintre călugării cei mai învățați, astfel în anul 1636 a fost ales mitropolit :

Teofil (1636 - 1648), fost egumen la ctitoria craioveștilor – Bistrița Olteană unde erau moaștele sfântului Grigorie Decapolitul și apoi episcop la Râmnic (1618-1636). Pentru Matei Basarab, episcopul Teofil era omul de încredere, de aceea îl va trimite în misiune diplomatică în Ardeal, pentru a apropia Țara Românească de Transilvania, condusă în acel timp de Gheorghe Racoczy I. De menționat este faptul că în timpul domniei lui Matei Basarab s-au conturat trei curente culturale: cel slavon, sprijinit de domn, soția sa Elina, cumnatul domnitorului, Udriște Năsturel; cel grecesc, sprijinit de unii ierarhi, în special de călugării și dascălii greci veniți în Țara Românească și cel românesc, care a și biruit până la urmă, fiind sprijinit de clerul de mir și călugări, precum și de marea masă a credincioșilor. Biruința a fost posibilă în special datorită activității tipografice, care a cunoscut o înflorire deosebită în acest secol.

În secolul al XVI-lea se cunoaște faptul că ieromonahul Macarie, tipărise un Liturghier (1508), un Octoih (1510) și un Tetraevanghel (1512), apoi diaconul Coresi, atât

²⁰ *Ibidem*, pachet XXVIII, doc. 1.

²¹ *Ibidem*, doc. 6.

²² Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* p. 434 –435.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 436.

în Muntenia cât și în Transilvania, continuase această operă. Spre sfârșitul secolului, activitatea tipografică încetase, după 1582 - Palia de la Orăștie.

Matei Basarab, om de cultură deosebit, a căutat să reînvie activitatea tipografică și de aceea a cerut mitropolitului, de neam românesc și domnesc – al Kievului – Petru Movilă – o tiparniță. La solicitare, Petru Movilă nu numai că a răspuns afirmativ, ci a trimis pe lângă tiparniță și câțiva meșteri tipografi în frunte cu Timotei Alexandrovici Verbițki, fost conducător al tiparniței din Lavra Pecersca – Kiev. **Tipografia a fost instalată la mănăstirea de la Câmpulung** și a scos de sub teacurile sale trei cărți slavonești (Molitfelnic, 1635, Antologhion, 1643 și Psaltirea, 1650) și una românească (Învățătura peste toate zilele, 1642 – traducere din grecește).

O a doua tipografie s-a înființat la mănăstirea Govora, în 1637, unde s-au tipărit cărți în limba slavonă (Psaltirea 1637; Psaltirea și Ceaslovul 1638; Paraclisul Precistei 1639, cu text slavo-român) și două în românește – Ceaslovul 1640 – și prima carte românească de cult tipărită în Muntenia – Pravila cea Mică 1640-1641, cunoscută și sub numele de Pravila de la Govora – tradusă în românește din slavonă de ieromonahul Mihail Moxa, din mănăstirea Bistrița. Meșteri tipografi au fost egumenul Meletie Macedoneanul și ieromonahul Ștefan din Ohrida. Cartea era o compilație de legiuri canonice și civile – după o traducere slavonă a unui Nomocanon de origine bizantină. Era folosită de preoții în scaunul spovedaniei, pentru judecarea diferitelor pricini și nu numai.

În 1642 s-a început tipărirea Evangheliei Învățătoare, care s-a terminat de lucru abia **în 1644, la cea de a treia tipografie, instalată la mănăstirea Dealul - Târgoviște**, fiind o traducere din rusește a ieromonahului Silvestru.

La Dealul, s-a mai tipărit în 1646, un Liturghier slavon (Slujebnic), iar în 1647 Imitatio Christi, a lui Thomas de Kempis (1380-1470), traducere din latină în slavonă, de Udriște Năsturel.

Toate acestea s-au realizat în timpul păstoriei mitropolitului Teofil, la care se mai adaugă, înființarea unei școli slavonești, pe lângă mitropolia din Târgoviște cu un program asemănător Colegiului de la Kiev. După 1646, doi cărturari greci (Pantelimon Ligaridis – mai târziu episcopul de Gaza, sub numele de Paisie și Ignatie Petritzis) au înființat un colegiu umanist, tot la Târgoviște, după modelul celor occidentale. Nu au dăinuit foarte mult. În anul 1648 se încheie activitatea mitropolitului Teofil și în locul vacant este ales, egumenul de la Tismana,

Ștefan – 1648-1643 – și 1655-1668, care a continuat opera tipografică, funcționând însă doar o tipografie, cea de la Târgoviște – unde era și sediul mitropoliei. De sub teacurile tiparniței de aici au văzut lumina mai multe cărți dintre care una, Triod - Penticostar – 1649, în limba slavonă și altele bilingve, adică rânduiala slujbelor în slavonește iar îndrumările tipiconale în românește. Pogribania preoților mireni și a Diaconilor (1650), Misterio sau Sacrament (botez și mirungere, 1651), Târnosania (1652), Indreptarea Legii sau Pravila cea Mare sau Pravila de la Târgoviște – 1652 – traducere din greacă. Importanța acestor tipăriri și clarviziunea mitropolitului, constau în faptul că au reușit să împace cele două curente, slav și român și să facă primul pas în impunerea limbii române prin tipărirea bilingve. Între anii 1653-1655, mitropolitul Ștefan, a fost înlocuit cu

Ignatie Sârbul, fost episcop de Râmnic, originar din Nicopole și care a avut un rol important în raporturile dintre turci și „aga Matei din Brâncoveni”, înainte de urcarea pe tron.

În a doua păstorie a mitropolitului Ștefan, domnitorul Constantin Șerban Basarab a ridicat actuala catedrală patriarhală din București, sfințită împreună cu patriarhul Macarie al Antiohiei, în 1658. În locul rămas vacant în scaunul mitropoliei a fost ridicat egumenul mănăstirii Argeș

Teodosie – 20 mai 1668-1708 -, fost călugăr cu postrigul la Cozia. La 8 iunie 1688, domnitorul Radu Leon a hotărât mutarea scaunului Mitropoliei de la Târgoviște la București iar biserica lui Constantin Șerban Basarab sa fie catedrală mitropolitană.

Între anii 1672 și 1679 mitropolitul Teodosie, pentru amestecul în treburile domniei și schimbarea familiei domnitoare a fost trimis la zatocenie la mănăstirea Tismana, de Gheorghe Ghica (1672-1673) omul Bălenilor, pe când mitropolitul ținea cu familia Cantacuzinilor. În acest timp, au fost mitropoliți **Dionisie**, fost egumen la Radu Vodă, care moare la puțin timp după alegeri și **Varlaam (1672-1679)**, fost egumen la Cozia și Glavacioc, apoi episcop al Râmnicului.

A înființat o tipografie la București, la mănăstirea Plumbuita, unde a tipărit o singură carte: Cheia înțeleșului, tradusă de arhimandritul Ioanichie Galeatovschi. În 1678, venind la domnie, un Cantacuzin, îl readuce pe vlădica Teodosie din surghiunul Tismanei, și va păstori până la moartea sa, petrecută în anul 1708. Varlaam se crede că a fost prin Moldova, Rusia și a murit în 1702.

În a doua păstorie a sa, Teodosie, a avut privilegiul de a lucra cu doi domnitori luminați, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. S-a reînceput activitatea tipografică, întâi printr-un Liturghier bilingv slavo-român, și continuând cu cărți în limba română, *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683). Culmea, nu numai a activității mitropolitului Teodosie, ci și a tiparului, a fost tipărirea „Bibliei de la București” – 1688, numită și Biblia lui Șerban Cantacuzino - traducători : Gherman de Nisa, Andrei Ivireanul, Mitrofan de Huși, Dositei al Ierusalimului, Radu și Șerban Greceanul, etc.

Mitropolia Țării Românești în sec. XVIII

Antim Ivireanul 28 ianuarie 1708 – august 1716 –

S-a scris foarte mult despre el. S-a născut în Iviria – numele clasic al Georgiei, de unde apelativul de Ivireanu. Părinții săi au fost Ivan și Maria iar el ca mirean se numea Andrei. Date despre el avem de la secretarul lui Brâncoveanu – florentinul Antonio del Chiaro – care ne spune că în tinerețe a căzut rob la turci. Având calități deosebite, își însușește multe meserii. Este răscumpărat și ajunge la Patriarhia Ecumenică, unde l-a întâlnit Constantin Brâncoveanu, care, descoperindu-i calitățile și apreciindu-l, l-a adus în țară. Nu se cunoaște data precisă a venirii lui, dar se acceptă limitele: 1688 (nov) și 8 octombrie 1691. La Constantinopol se călugărise. În Țara Românească găsește un bun sfătuitor în mitropolitul Teodosie și ieromonahul Macarie. Foarte curând învață limba română, lucrând în același timp la tipografia condusă de Mitrofan de Huși, fost episcop al acelei eparhii. În 1691, Mitrofan este ales episcop la Buzău și Antim i-a luat locul la tipografie. În octombrie același an, a dat la lumină, în limba greacă, prima carte, *Parenticele* (capitole îndemnătoare) *împăratului Vasile I Macedoneanul*, semnând Antim ieromonahul. Mai apar încă trei cărți aici: *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur* (1698), *Evanghelia Slavo-română* (1693), *Evanghelia în românește* (1694). În anul 1694 se mută la Snagov, ajunge stareț aici și pune bazele unei tipografii, care dă prima carte în 1696 și funcționează până în 1702. În

acest timp tipărește 14 cărți în limbile română, greacă, slavă, arabă. Din 1701 lucrează și la tipografia din București, până în 1705. Dă la lumină 15 cărți grecești și românești.

În anul 1705, episcopului de Râmnic aducându-i-se diferite acuzații, este scos din scaun și înlocuit cu „Antim Tipograful”, care-i hirotonit arhieru de bătrânul Teodosie.

În Râmnic înființează o tipografie, în mare parte cu material de la Snagov, și tipărește 10 cărți grecești și românești, unele foarte voluminoase și în bune condiții tehnice. Tipărește acum *Tomul bucuriei* și *Molitifelnic*.

La 27 ianuarie 1708, murind mitropolitul Teodosie, este ridicat în scaunul de la București Antim, după voința lui Teodosie, cunoscută din testament. La 28 ianuarie 1708, Constantin Brâncoveanu, cu patriarhii Alexandriei și Ierusalimului, aflați atunci în București, cu arhierii și toți boierii au hotărât să respecte dorința fostului mitropolit, stabilind „*ca acel pomenit episcop râmnician, el să fie arhieru vlădică, iar nu altul. L-au chemat acilea în casa vlădicească și i-au dat cârja*”. Apoi au trimis pe Grigoraș Ciohodarul la Țarigrad să ceară ecumenicului ecdosis pentru întărirea alegerii lui Antim și metathesis pentru mutarea lui din scaunul episcopal de Râmnic, la cel al mitropoliei din București. La 19 februarie se întorcea cu răspunsul afirmativ de la Țarigrad, iar la 21 februarie – în Duminica Ortodoxiei - exarhul patriarhal, Clement al Adrianopolei, îi făcea metathesis. În aceeași zi s-a făcut și instalarea, cu mare fast, liturghia slujindu-se de patriarhul Gherasim al Alexandriei. Antim a rostit cu acest prilej o cuvântare foarte bine păstrată până astăzi. Dar nici în această înaltă demnitate nu a uitat tiparul, mai mult, ia acum ființă o nouă tipografie la Târgoviște, care lucrează până în 1715, când a fost mutată la București. La Târgoviște se tipăresc: *Ceaslovul*, *Moliftelnicul* și *Liturghierul*.

Ca mitropolit, Antim s-a îngrijit mai ales de hrana sufletească a păstoriiilor cărora de pe amvonul sfintei mitropolii le-a rostit frumoasele didahii, prin care biciuia unele obiceiuri ale vremii.

A purtat o grijă deosebită averii sfintei mitropolii.

În anul 1712, în urma unor pări neîntemeiate, Brâncoveanu l-a obligat pe Antim să-și dea demisia, deoarece ar fi viclenit împotriva Domnitorului. Talentul oratoric și nevinovăția au fost dovedite de Antim prin două strălucite și adânc cugetate apărări, prezentate domnului la 15 ianuarie și 3 februarie 1712, reușind prin acestea să-i spulbere neîncrederea.

După tragica moarte a Brâncoveanului împreună cu ai săi coconi, Antim rămâne în continuare mitropolit și sub Ștefan Cantacuzino (1714-1716), îngrijindu-se mai ales de tipografia din București.

În anul 1716, în Țara Românească se instaurează domniile fanariote și lui Ștefan Cantacuzino îi urmează Nicolae Mavrocordat, omul turcilor. Zile grele îl așteptau pe mitropolit, care era de partea creștinilor, în războiul pornit între turci și austrieci. O mică oaste austriacă a intrat în țară și a înaintat spre București. Nicolae Mavrocordat, de frică, și-a luat familia, apropiații și pe mitropolit și a plecat spre Giurgiu. Antim a refuzat să meargă cu domnitorul, întorcându-se în București și spunând că păstorul nu poate să-și părăsească turma. Ajuns la Giurgiu, domnitorul primește ajutor de la turci și se întoarce în București. El pune de taie pe marele vornic Pătrașcu Brezoianu, care fusese între timp uns domn de mitropolit. Împreună cu marele vornic au mai plătit și alți boieri. Mitropolitul este chemat la curtea domnitorului, prins de turci, bătut, chinuit, închis în beciul palatului domnesc. Nicolae Mavrocordat îi cere demisia dar Antim refuză. Fanariotul domnitor se adresează atunci ecumenicului Cosma, solicitându-i caterisirea mitropolitului. Ecumenicul care, încă din anul 1715, nu era în raporturile cele mai bune cu Antim, atât a așteptat și s-a grăbit să-i răspundă domnitorului, printr-o gramă patriarhală, în care-l declara pe Antim criminal și

vrăjitor, caterisindu-l, trecându-l în rândul mișeilor și dându-i numele de Andrei. Mai mult, era condamnat la surghiun pe viață, pe care era dator a-l face într-o mănăstire din Sinai.

Primind hotărârea patriarhală, domnitorul se grăbi s-o pună în aplicare. Vlădica Antim a fost dezbrăcat de toate veșmintele arhieresti și călugărești, urcat într-un car, și noaptea pornit spre locul de surghiun, sub paza turcilor. Ajungând la Galipoli, în apropierea râului Tungia, afluent al Mariței, turcii l-au ucis pe mitropolit și-i aruncară trupul în apa râului. Era la începutul lunii septembrie 1716.

Pe lângă calitățile de tipograf, Antim a fost și un iscusit miniaturist. Cele câteva manuscrise păstrate de la el, printre care amintim: Rodoslovia (astăzi la Kiev), Așezământul mănăstirii Antim și Slujba Sfântului mucenic Antim al Nicomidiei, ne pun înaintea desene și miniaturi ce pot concura cu cele mai reușite lucrări de acest fel. Se crede că a fost și sculptor, ușile de la intrarea în Biserica Antim ar fi opera lui.

Spre sfârșitul păstoriei a început și a săvârșit, în 1715 ridicarea mănăstirii închinată tuturor sfinților care-i poartă numele. Încă din 1713 el a alcătuit un așezământ, rânduiind cum să se conducă această mănăstire. Tot la această mănăstire a înființat și o tipografie, cu secție grecească și românească, unde a apărut o *Istorie Sacră* sau iudaică compusă de Alexandru Mavrocordat Exaporitul. El a format ucenici și în meșteșugul tiparului, dintre care amintim pe Mihai Iștvanovici, Gheorghe Radovici și ieromonahul Dionisie Floru. Pe cel dintâi l-au trimis încă din 1709 în Georgia, patria sa, unde a pus bazele unei tipografii, imprimând câteva cărți în limba georgiană, la Tbilisi. Chipul mitropolitului Antim se află zugrăvit pe pereții mănăstirilor Govora, Strehaiia și Antim în București.

De curând a fost trecut în rândul sfinților.

Mitrofan 1716-1719

În locul lui Antim Ivireanul domnitorul Nicolae Mavrocordat a promovat pe *Mitrofan*, mitropolit titular de Nissa. Era de neam grec, născut în insula Tassos, călugărit de tânăr la mănăstirea Dionisiu din Athos. Pentru scurt timp a venit în Țara Românească, preluând conducerea mănăstirii Cotroceni, după care s-a întors la Athos. Nu a stat mult aici, căci este prezent, mai întâi la Constantinopol și apoi iarăși în Țara Românească, în timpul domniei lui Brâncoveanu Constantin, de data aceasta la mănăstirea Sf. Ioan din București, dărmată în secolul al XIX-lea și pe locul căreia s-a ridicat sediul central al C.E.C-ului. Câștigându-i încrederea domnitorului, ajunge profesorul copiilor săi și chiar duhovnicul lui Brâncoveanu. Este mandatat de domnitor, în anul 1712, să ceară demisia lui Ivireanu și probabil nu era străin de intrigile urzite în jurul mitropolitului martir. Cu a sa cheltuială a fost tipărit, în anul 1714, un *Liturghier* grecesc la Veneția.

În septembrie 1716, cu hotărâre patriarhală și la dorința domnitorului Nicolae Mavrocordat, Mitrofan a fost transferat din scaunul de Nissa în cel de mitropolit al Ungrovlahiei. Cu toate că a susținut politica filoturcă a lui Nicolae Mavrocordat, Mitrofan a avut milă de păstoriții săi, așa cum se poate deduce dintr-o scrisoare adresată patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului și pe care-l ruga să-l îndemne pe Nicolae Mavrocordat, care se pregătea să ia pentru a doua oară domnia Țării Românești, să nu aducă cu el prea mulți greci, *ca să nu supere pe români și să fie cu îngăduință chiar și cu aceia care i-au*

greșit în cursul primei domnii²⁵. Dar această atitudine este umbră de cea pe care a avut-o față de Antim Ivireanu, ca și ceea ce a făcut cu operele acestuia, după ce a fost scos din scaun. Astfel, în 1717, cercetând socotelile financiare ale răposatului mitropolit și găsind unele datorii neplătite, a sechestrat averea mănăstirii *Tuturor Sfinților – Antim*. Așezământul mitropolitului Antim, pentru ctitoria sa a fost desființat, mănăstirea trecând sub cârmuirea mitropoliei, iar averea fiind folosită în alte direcții decât cele stabilite de ctitorul martir, prin testament. A desființat și tipografia iar dorința sa de a tipări unele lucrări, pe care și-a mărturisit-o într-o scrisoare adresată patriarhului de Ierusalim, nu s-a materializat. Tot din corespondența cu Hrisant, mai aflăm că a deschis o școală de grecește ce avea ca dascăl pe Gheorghe de Trapezunt. Nu știm din ce motive în vara anului 1719 s-a retras din scaun și a murit în vara anului următor. La 29 august 1720 mitropolitul Daniil, urmașul său în scaun, scria brașovenilor și despre răposatul mitropolit Mitrofan. Ghenadie Enăceanu spune că a fost în 1723 stareț la Sinaia și ar fi murit în 1731²⁶.

Daniil, fost episcop de Buzău, 1719-1731

Urmașul vlădicăi Mitrofan a fost **episcopul Daniil**, care a păstorit la Buzău de la 1 octombrie 1716 până la 19 august 1719. Atunci a trecut în scaunul mitropolitan. Născut în Topoloveni, fiul comisului Manole, a primit la botez numele de Dumitrașcu. A fost căsătorit și a ajuns logofăt, fiind cunoscut sub numele de *Dumitrașcu Topoloveanu* sau *Dumitrașcu logofăt*. Murindu-i soția, la puțin timp după căsătorie, a ales viața monahală, intrând în mănăstirea Aninoasa, “ctitorie a marelui clucer Tudoran Vlădescu, călugărit și el sub numele de Teodosie”²⁷. Aici, primind numele de Daniil, se remarcă prin viața deosebită, ajungând chiar egumenul mănăstirii. A refăcut unele case ale mănăstirii și este menționat de mai multe ori, începând din anul 1684 și până în 1696²⁸, când a trecut la mănăstirea Câmpulung, la care era închinată Aninoasa. Și aici s-a remarcat, atât prin viața deosebită cât și prin calitățile sale gospodărești și cărturărești, iar din anul 1704 îl întâlnim în fruntea obștii, primind responsabilitatea păstoririi obștii, adică fiind egumen, până la alegerea sa în fruntea Episcopiei de Buzău. Păstoria ca episcop a fost scurtă, căci în anul 1719, la 19 august, a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei, unde a rămas până la 11 decembrie 1731, când a trecut la cele veșnice. Ca episcop de Buzău, îl întâlnim în câteva documente, cumpărând unele moșii²⁹ ori primind dani³⁰, dar și judecând pricini de neînțelegere între vecini, frați, prieteni ori cunoscuți³¹, împlinind astfel o responsabilitate,

²⁵ *Ibidem*, p. 321.

²⁶ A se vedea *Condica Sfântă*.

²⁷ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 321.

²⁸ Pr. Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului*, p. 196.

²⁹ La 1 august 1717, moșnenii din Treistia vindeau Episcopiei Buzăului, partea lor de moșie din acea localitate, cf. *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet XIV, doc. 41. Tot în aceeași zi, un act consemna cumpărarea altei moșii de la “*Maria cu fii săi*” cf. *Ibidem*, doc. 42.

³⁰ La 4 iunie 1717, “*popa Dumitru, împreună cu femeia și copiii săi*” făceau act de danie către vlădica Daniil, pentru moșia lor din Zapodia, cf. *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet LXXVIII, doc. 9; la 1 iulie 1717, “*monahul Daniil din Treistia dona Episcopiei o vie în Dealul Cărlomăneștilor, vite și stupi, cu condiția ca după moarte să fie îngropat la Episcopie, Popa Dumitru dăruiește 40 stânjeni, cu scrierea numelui la pomelnic, iar monahul Toader Bondrea dona moșie la Bonțești*”, cf. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.* p. 106. Și numărul daniilor a fost cu mult mai mare.

³¹ La 11 ianuarie 1718, dădea o *Carte de judecată vlădicească* în pricina dintre Albu, fiul Ducăi și Dobrița, fata lui Gheorghită, cf. *Arh. St. Buc.* ms. 172, f. 140.

destul de delicată, a slujirii episcopale. Dorim să menționăm gestul ieromonahului Ștefan, care, la 6 aprilie 1717, “*închină, Episcopiei Buzăului, schitul Poteca, cu toate dependențele lui*”³² și faptul că în timpul păstoriei sale, la 24 mai 1718, “*Ilinca, femeia lui Pătrașco, vinde episcopului de Buzău o casă în târgul Focșanilor*”³³. Vlădica Daniil și-a înscris numele în istoria Bisericii și a Culturii române, atât prin mânuirea condeilui³⁴ cât și prin producția tipografică, din perioada păstoriei la București, ce nu a fost deloc neglijabilă. Mai întâi, ajungând la București, mitropolitul Daniil a reușit să scoată de sub sechestru tipografia sfântului Antim Ivireanul, pe care a reinstalat-o la mănăstirea ctitorită de el și unde, din 1720, a început să tipărească mai ales cărți de slujbă, dintre care menționăm, doar câteva: *Octoihul* (1720, reeditat în 1730 și 1731), *Evloghionul* (1722, și o nouă ediție 1729), *Evanghelia* (1723), *Catavasierul*(1724), *Slujba sfântului Botez*(1725), *Slujba marelui canon al Sfântului Andrei Criteanul*(1726), *Triodul săptămânii mari*(1726), *Liturghierul* (1728 și 1729), *Ceaslovul* (1731)³⁵.

Ștefan 1732-1738

A fost ucenic al lui Teodosie. Între 1719-1731 a fost episcop de Buzău – continuă ca mitropolit activitatea tipografică. A păstorit, la Buzău, până la 8 ianuarie 1732, când a fost ales mitropolit, la București. Deși a păstorit mai puțin de treisprezece ani la Buzău, este greu să facem o radiografie completă a activității sale. Putem totuși s-o prezentăm sub diverse aspecte, conștienți fiind că nu surprindem totul. S-a remarcat, întâi de toate, prin grija care a avut-o față de școală și cultură. Sunt laturile deosebite ale activității sale, cea dintâi, atunci, încă în faza de pionerat, cea de a doua, o continuare firească, a operei înaintașilor. Astfel, acum se pune începutul “*unor școli superioare în incinta Episcopiei, despre care cronicarul Radu Popescu scrie: Episcopiei Buzăului (Nicolae Mavrocordat Voievod), i-au făcut milă ca să ia din vinăriciul Buzăului în toți anii câte taleri 200: și acești bani au dat măriia sa Nicolae Vodă poruncă să nu cheltuiască la alte trebi fără cât să facă școală grecească și slavonească care s-au și făcut îndată*”³⁶. Și episcopul era cel care numea profesorii și se îngrijea de bunul mers al școlilor. De aceea domnitorul, prin hrisovul de la 9 ianuarie 1725, ce confirmă spusa cronicarului, după ce-i preciza *mila* făcută, atenționa pe vlădica Ștefan, ca “*dascălii să fie omeni de ispravă și învățați cât se cade spre procopseala ucenicilor*”³⁷. Cel de al doilea aspect enunțat de noi, cultura, este ilustrat de grija vlădicăi Ștefan față de carte. La Buzău, *tipografia domnească* nu mai lucra din 1704, dar în anul trecerii sale în scaunul de mitropolit, a scos de sub teascurile tiparului *Chiriadromionul*(1732), inspirându-se din Cazania lui Varlaam(1643), căreia i-a adăugat

³² *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet LIV, doc. 47. Schitul Poteca, având hramul Cuvioasa Paraschiva, era ridicat din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de Damaschin, având o biserică de lemn, care la 1755 a fost dusă în comuna Niculești, județul Buzău. Schitul s-a ruinat încă de la începutul secolului XX.

³³ *Ibidem*, pachet LX, doc. 8.

³⁴ Pe când era egumen la mănăstirea Câmpulung, vlădica Daniil a copiat *Mântuirea păcătoșilor*, lucrare deosebit de gustată și astăzi de credincioși, și a mai scris *Carte aleasă și tocmită scoasă în izbrănită den multe svinte scripturi*, scrisă după un izvod al părintelui Ioasaf, proigumen ot Argeș, cf. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.* p. 106. Ca mitropolit a scris o *Pastorală pentru Postul Mare*, care marchează biruința definitivă a limbii românești în Biserică, împotriva limbii slavone.

³⁵ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 322.

³⁶ Apud Pr. Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului*, p. 108.

³⁷ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet XLIX, doc. 44.

o *prefață*, din care, aflăm, nu doar faptul că cheltuielile de tipar au fost suportate în întregime de el, ci preocupările sale pentru îmbunătățirea nivelului cunoașterii, atât a clerului cât și a credincioșilor. El a mai tipărit *Psaltirea*(1735), *Antologhionul* și *Octoihul*(1736). Dar preocupările sale gospodărești nu sunt cu nimic mai prejos față de cele culturale. Cel puțin, cât a păstorit la Buzău, este des întâlnit în documentele vremii, cu diverse pricini: cumpărări de moșii³⁸, primiri de danii³⁹, judecarea unor neînțelegeri⁴⁰ ori în legătură cu viața schiturilor și mănăstirilor⁴¹, încercând să oprească avalanșa de închinări la *Locurile Sfinte*.

Din corespondența păstrată de la episcopul Ștefan aflăm că, în 1722, *târgul Focșanilor a ars*⁴², iar biserica sf. Nicolae (astăzi cunoscută sub numele de Sf. Nicolae-Vechi, spre a se deosebi de Sf. Nicole-Nou, Sf. Nicolae-Stroe și Nicolae-Tăbăcari) din acest oraș, ctitoria lui Ștefu căpitanul, a fost închinată mănăstirii Râmnic, care era condusă atunci de egumenul Simeon⁴³. Tot atunci mănăstirea Râmnic mai primea, în Focșani și “o pivniță”⁴⁴. Spre sfârșitul păstoriei a reușit să obțină, pentru schituri, unele scutiri de

³⁸ La 30 octombrie 1722, episcopul Ștefan, cumpăra de la *Dimache fiul lui Dumitrașcu Șaindru...trei pogoane de vie în Dealul Săsenilor* cf. *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet XXVII, doc. 69, a se vedea și ms. 172, f. 449; *O moșie și o roată de moară piuă la Cislău*, cumpăra, în aprilie 1727, de la Șerban Greceanu, ceauș de aprozi cf. Ms. 173, f. 37v; la 21 aprilie 1726, *Șteful biv vel Șetrar dimpreună cu soția sa Calița...dăruiesc și vând moșia lor Maxin...lui Ștefan episcopul de Buzău*, în suprafață de 1150 stânjeni, (un stânjen reprezintă aproximativ 2 m, în impulsul lui Constantin Brâncoveanu, care a și reglementat legal *stânjenul etalon*. Înaintea lui făcuse același lucru Șerban Cantacuzino, dar un stânjen avea aprox. 1,962 m, și-l fixase în arhitectura mănăstirii Cotroceni, ctitoria sa: coloanele porticului erau de câte un stânjen.) cf. *Ibidem*, pachet XXI, doc. 23; la 12 octombrie 1726, Mihai logofătul, care împrumutase *talere opt*, și nu putea să le înapoieze, vindea episcopului Ștefan via sa de la Săseni, cf. *Ibidem*, pachet XXVII, doc. 72; la 12 mai 1727, episcopul Ștefan, cumpăra 8 pogoane de vie paragină, în Dealul Verneștilor, de la Stoian, cf. *Ibidem*, pachet XXVI, doc. 99; la 22 martie 1728, se scria actul prin care *Andrei căpitanul vinde lui Ștefan episcop de Buzău, o pivniță cu tot locul ei și cu casele făcute pe pivniță, din Focșani*, cf. *Ibidem*, pachet LX, doc. 10.

³⁹ La 16 martie 1720, primea o vie la Boțești, cf. *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet LIX, doc. 50; la 24 nov. 1723, primea trei pogoane de vie, la Săseni, de la Stoica Părcălabul, cf. *Ibidem*, pachet XXVII, doc. 70; la 16 nov. 1727, primea o vie la Lipia de la *popa Marin*, cf. *Ibidem*, pachet LVI, doc. 32; la 1 martie 1729, episcopia primea o pivniță în Focșani, de la călugării sinaiți, în schimbul actelor de danie ale lui *Filotheiu*, cf. *Ibidem*, pachet LX, doc. 11; la 25 august 1729, primea moșia Ungureni, de la *Ihischi*, cf. *Ibidem*, pachet VII, doc. 33

⁴⁰ S-au păstrat câteva cărți de judecată de la vlădica Ștefan al II-lea. Astfel, la 1 februarie 1720 judeca neînțelegerea dintre *popa Marin și Oprea, pentru via de la Lipia*, cf. *Ibidem*, pachet LVI, doc. 29; la 13 august 1720 ierarhul buzoian da o carte de judecată *pentru alegerea viei de la Săseni, a lui Stoian al Vâlcului*, cf. *Ibidem*, pachet XXVII, doc. 68; iar la 23 ianuarie 1722, primea scrisoarea domnitorului Nicolae Alexandru Mavrocordat, *ca să cerceteze pricina dintre Stanciul Minciul și Mircea diaconul de la Schitul Vorniceii*. Găsim și motivul certei: *niște boi ai schitului*, în răspunsul către domn, cf. *Ibidem*, pachetul C, doc. 3 și 4.

⁴¹ A se vedea în acest sens *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet VI, doc. 6; pachet LXXXIX, doc. 1; Pachet XLIX, doc. 44 ș.a.

⁴² *Ibidem*, ms. 173, f. 444.

⁴³ *Ibidem*, ms. 173, f. 445v-446.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 496v.

“văcărit⁴⁵ și pogonărit⁴⁶”, “de dijma de șoimi și șindrilă⁴⁷”. Menționăm dintre acestea : Coziani, la 19 iulie 1727, Pinu Mic, Bonțești, Alunișul, Găvanele, Pinul Mare, Vornicei, Fundătura, Bogoslivil, Profirul și Sf. Gheorghe⁴⁸. Un moment deosebit, în timpul păstoriei sale la Buzău, s-a consumat în anul 1727, când a trecut patriarhul grec de Ierusalim Hrisant, împreună cu 12 călugări și 6 oameni de serviciu, “pentru a strânge ajutoare călugărilor săraci din Ierusalim”⁴⁹

Urmând exemplul înaintașilor, vlădica Ștefan al II-lea, a imprimat sf. Antimis, pe care l-a trimis parohiilor și mănăstirilor din ascultarea sa. S-au păstrat, la mănăstirea Ciolanul, două exemplare, din care se poate constata că unul a fost folosit, purtând anul sfințirii : 1724-1725, iar celălalt a rămas doar cu 173..., probabil ne mai apucând să-l trimită la destinație, deoarece așa cum am mai precizat, la 8 ianuarie 1732, a trecut în scaunul mitropolitan. Ca mitropolit a continuat activitatea de tipărire de cărți românești, dintre care menționăm: *Chiriadodromionul*, având ca bază Cazania lui Varlaam, cu o prefață semnată de el (1732), *Psaltirea* (1735), *Antologhionul* și *Octoihul*(1736). A murit de ciumă, la 23 septembrie 1738, pe când se afla la mănăstirea Căldărușani, dar a fost îngropat la catedrala mitropolitană din București, lângă părintele său sufletesc, Mitropolitul Teodosie(+ 1708).

Neofit Criteanul 1738-1753

Era grec de origine, născut în Creta și a venit în țară ca profesor al copiilor lui Constantin Mavrocordat, fiind ieromonah. Era om de cultură și cu atașament față de poporul român.

În anul 1737, a fost făcut arhieru, pentru Mira Lichiei, de mitropolitul Ștefan, în urma insistențelor rugămintei, pe care Constantin Mavrocordat le-a făcut patriarhului ecumenic și sinodului constantinopolitan. La 7 noiembrie 1738, după moartea mitropolitului Ștefan, același domnitor și dregătorii țării au hotărât mutarea lui Neofit al Mirelor în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, unde a păstorit cu vrednicie, până la sfârșitul vieții sale(16 iunie 1753).

Vrednicia sa poate fi surprinsă secvențial, pe sectoare de manifestare a vieții bisericești. Astfel, sub aspect material-gospodăresc, a fost un bun gospodar, cumpărând diferite proprietăți pe seama mitropoliei sau îngrijindu-se de integritatea inventarului

⁴⁵ Una din cele mai grele și umilitare dări, care a bătuit țările române, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și până în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. A provocat ruina economică și demografică a satelor și era darea pe care erau obligați să o plătească toți posesorii de vite, fără discriminări sociale sau etnice, adică pentru vaci, boi, cai, bivoli. În Țara Românească a fost introdusă de Constantin Brâncoveanu, în 1689, iar în Moldova de Constantin Duca(1693-1695). În secolul al XVIII-lea a fost înlocuit cu alte servituți. Se schimba doar denumirea dar în esență rămânea datoria.

⁴⁶ Dare asupra viilor, plătită pe pogon, înființată de Eustratie Dabija(1661-1665), în Moldova și introdusă în Țara Românească de Nicolae Mavrocordat(1716). Era plătită de proprietarii viilor, cu excepțiile create de domn în beneficiul anumitor categorii sociale. În documente, pogonăritul este întâlnit până în anul 1775.

⁴⁷ Dijma a fost la început zeciuială, a zecea parte din orice produs, datorată fie domnitorului fie proprietarilor funciari. A fost atât în natură cât și în bani. A suferit modificări în timp, adică nu a rămas doar zeciuială ci de obicei a crescut până la 1/50 sau 1/2. La începutul secolului al XIX-lea, apărând arenda, dijma ia alte forme.

⁴⁸ *Arh. St. Buc.* ms. 172, f. 343, 338; ms. 173, f. 445v; ms. 171, f. 276v-277v.

⁴⁹ Mihai Guboglu, *Catalogul Documentelor Turcești*, vol. I, București, 1960, doc.132.

acesteia⁵⁰. Ca semn al prețuirii, în timpul păstoriei sale, mitropoliei Ungrovlahiei i-au fost închinat unele schituri, mănăstiri și biserici.

Sub raportul social-politic, mitropolitul Neofit a rămas în istoria poporului român, prin participarea sa la înlăturarea unor nedreptăți sociale de secole. Astfel, la 1 martie și 5 august 1746, alături de domnitorul Constantin Mavrocordat, de ceilalți ierarhi și boierime a luat parte la acțiunea de desființare a rumâniei, deoarece *nu era de nici un folos, ci dimpotrivă, de mare pagubă sufletului creștinesc*. De altfel, mitropolitul luase o inițiativă laudabilă, premergătoare celei domnești, încă din 15 martie 1746, dezrobind pe toți rumânii și urmașii acestora de pe moșiile Mitropoliei, ca semn al milosteniei creștine⁵¹. Și, cu ai săi bani, Neofit a cumpărat pentru mitropolie moșia *Pătroaia*, din județul Dâmbovița, cu tot ceea ce avea pe ea: biserică, case, pivniță, vie, ca să fie ca *preț de răscumpărare pentru rumânii dezrobiți*.

Identificarea mitropolitului cu aspirațiile poporului a ieșit și mai bine în evidență, prin implicarea sa în mișcarea populară izbucnită împotriva domnitorului Matei Ghica, ce devenise insuportabil prin taxele și impozitele puse asupra oamenilor și abuzurile săvârșite. Un martor ocular relatează că *Neofit, ținând parte boierilor români, deodată a poruncit să tragă clopotele și strângându-se tot norodul Bucureștilor, a luat crucea în mână și a strigat: Urmați-mă*. Și, după ce s-au plâns trimisului sultanului pentru nelegiuirile făcute de domn, au reușit să scape de Ghica, care a fost mutat în Moldova.

Ca sfetnic apropiat al domnitorului Constantin Mavrocordat, Neofit Criteanul a participat la elaborarea *Constituției* acestuia, din anul 1741, cerând să se înscrie în primele patru capitole anumite prevederi privitoare la cler și anume scutirea mănăstirilor și a preoților de orice fel de dări și precizând, într-un capitol special, rostul protoiereilor de județ.

La fel de activ a fost și pe tărâm cultural, ca unul ce venise în țară tocmai prin intermediul culturii. Astfel, printr-un hrisov din 17 ianuarie 1749, Grigore Ghica îl rânduia ca ispravnic al dascălilor, pentru reorganizarea școlilor din București. Domnitorul avea speranța că mitropolitul va pune rânduială în organizarea școlii românești de aceea îi cerea, printre altele ” *să aibă arhieria ta purtarea de grijă a școalelor, strângând de la preoții țării darea după an, care s-au orânduit lor și dintr-aceea să împartă dascălilor simbriile cele tocmit*”. Dar mitropolitul însuși a întemeiat o școală, în mediul rural, la Pătroaia, pe moșia cumpărată de el, în schimbul rumânilor dezrobiți, în care să învețe carte copiii țăranilor. A mai hotărât ca să se organizeze o formă de învățământ special, susținut de dascălul bisericii din Pătroaia, de care s-a îngrijit în mod deosebit.

⁵⁰ A se vedea, în acest sens Arhivele Statului București, *Mitropolia Ungrovlahiei*, în care numărul documentelor, ce amintesc de mitropolitul Neofit, este impresionant și foarte multe situații. De la aceea în care el cumpără moșii pentru mitropolie și până la judecător al unor neînțelegeri între mitropolie și vecini sau chiar între diverși oameni.

⁵¹ În actul de dezrobire se spunea, printre altele că „*de vreme ce răscumpărarea robilor iaste mai cinstită decât toate celelalte milostenii câte se fac (după socoteala Sfinților Părinți), pentru aceasta și smerenia noastră iertăm și slobozim pe toți rumânii, atât ai Sfintei mitropolii de la Târgoviște, cât și acești de aici din București, pe ei și pe feciorii lor, pe nepoții și strănepoții lor*”, cf. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 324.

Și activitatea tipografică s-a bucurat de atenția mitropolitului⁵², oferind stranei și Altarului toate cărțile de slujbă, în limba română, dar îngrijindu-se și de cele de zidire sufletească, dintre care amintim: *Cazaniile* lui Ilie Miniati, pentru prima dată tipărite în limba română(1742), *Pravoslavnică Mărturisire* a lui Petru Movilă(1745), *Mărgăritarele* Sf. Ioan Gură de Aur(1746)și altele. El însuși a scris două lucrări:

- 1) *Despre miruit*, la cererea lui Constantin Mavrocordat
- 2) *Dacă se pot împărtăși cei ce au vise de voluptate, noaptea*.

A fost cenzor al moralei și a rămas vestit prin vizitele pastorale ce le-a făcut în cuprinsul mitropoliei, săvârșind slujbe, predicând dar cel mai important lucru, pentru Istoria Bisericii fiind notițele de călătorie, pe care le-a lăsat, în neo-greacă, pe care le-a completat cu date istorice, geografice și etnografice, despre locurile respective. A copiat pisani, inscripții de pe pietrele de mormânt, a consemnat unele tradiții locale, punând astfel baza primului *Corpus de inscripții* de la noi. A primit vizita patriarhului Silvestru Cipriotul al Antiohiei.

La 16 iunie 1753 a trecut la cele veșnice, urmându-i în scaun episcopul de Buzău:.

Filaret Mihalitis 1753-1760

Filaret Mihalitis era, la 23 martie 1748, egumen al mănăstirii Sf. Ecaterina, din București, închinată Muntelui Sinai. El a fost ales, în scaunul episcopal de la Buzău, la 24 martie și a păstorit până la sfârșitul verii anului 1753, când a trecut mitropolit la București. Era grec, născut în insula Zante, din Marea Ionică și probabil a îmbrăcat haina monahală la Muntele Sinai, de vreme ce a ajuns reprezentantul acestuia la o mănăstire închinată acolo. Începutul păstoriei vlădicăi Filaret a fost ocupat de disputa, neatenuată de înaintașul său, dintre nepoții șetrarului Ștefu, Constantin și Sterian, cu mătușa lor Calița. Fiecare își aroga dreptul asupra moșiei Lipia. Și, din cele cinci documente referitoare la această cauză, ne dăm seama că pentru împăcarea părților episcopul a uzat toate pârgurile, implicând și pe ispravnicii de Buzău⁵³. El deschide șirul episcopilor străini de neam, care, timp de 70 de ani, au condus Episcopia Buzăului. Vremurile erau tulburi și domniile fanariote destul de grele. Credem că și păstoria vlădicăi Filaret a fost destul de dificilă. Nu putem înțelege altfel documentul din 11 septembrie 1753, în care protopopilor li se dădea carte de volnicie⁵⁴ de a aduce înapoi pe preoții fugiți din eparhie⁵⁵. De altfel, îl întâlnim și în posturi inedite. Spre exemplu, la 22 decembrie 1748, el primea garanția lui *Dumitru cpt. și Stoica*, pentru *popa Pană, că pe viitor se va purta bine*⁵⁶, ceea ce ne face să credem că între ierarh

⁵² În tipografia, numită *de la școala Văcăreștilor*, s-au tipărit următoarele cărți: *Învățătura bisericească*, a mitropolitului martir Antim Ivireanul, într-o nouă ediție, ce cuprindea și o listă a vlădicilor, egumenilor și marilor dregători de atunci; *Întrebări bogoslovești* (tradusă din greacă, după Sf. Atanasie cel Mare); *un Liturghier și Molitfelnic*. Și în tipografia Mitropoliei ca și în cea domnească s-au tipărit câteva lucrări, dintre care menționăm: *Catavasierul* (1742), *Evangelia* (1742, 1750, 1753), *Triodul* (1742, 1746), *Apostolul* (1743), *Penticostarul* (1743), *Antologhionul*(1743), *Liturghierul* (1746), *Octoiul* (1746, 1752), *Ceaslovul* (1747, 1748), *Psaltirea* (1748) și altele.

⁵³ *Ibidem*, ms. 172, f. 234-235-235v-236-236v; 333v-334.

⁵⁴ Cartea de volnicie era îputernicirea pe care – după examinarea sumară a cauzei- domnul o dădea unui particular ca să-și valorifice un drept. Dacă prin porunca din cartea de volnicie era vătămat dreptul persoanei și aceasta nu accepta soluția, se ajungea la proces. Cartea de volnicie ar avea astăzi corespondent în ordonanța prezidențială. Uneori carte de volnicie avea caracterul sau funcția unui mandat de aducere, din dreptul modern. Este și sensul volniciei din textul nostru.

⁵⁵ Biblioteca Academiei Române, *Documente*, CXXIV/ 145.

⁵⁶ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet CVII, doc. 3.

și păstoriți erau raporturi tensionate. Nu este de mirare, să se fi petrecut astfel lucrurile, știut fiind faptul că ierarhii greci încercau să cumpere demnitățile și să exploateze, nu doar mănăstirile ci și pe păstoriți, atunci când ajungeau în scaune ierarhice. Este destul să amintim aici episodul petrecut la Iași, la 1 ianuarie 1752, când mitropolitul Iacob Putneanul, a strâns sobor și a oprit, cu blestem, ca pe scaunul mitropolitan al Moldovei să mai urce vlădică de alt neam. Păstoria episcopului Filaret s-a consumat la Buzău, din punct de vedere gospodăresc, în aceleași coordonate, predominând daniile⁵⁷ și lipsind cu desăvârșire noile achiziții. Activitatea tipografică a încetat, deși, după ce a trecut în scaunul mitropolitan, a dovedit că putea face ceva, sub acest aspect, și la Buzău. Ca mitropolit a tipărit câteva cărți în românește, unele cu cheltuiala sa, dintre care amintim: *Psaltirea*(1756), *Octoihul*(1756, o nouă ediție în 1758), *Ceaslovul mic*(1759), și două ediții din *Liturghier* (în 1754 și 1759). În 1760 s-a tipărit cartea intitulată *Lafsaicon, întru care se cuprind vieți pusnicești*. A murit în prima jumătate a anului 1760, fiind îngropat la Mitropolie.

Grigorie al II-lea, de la Colțea 1760-1770 și 1771-1787.

Scaunul vacant de mitropolit al Ungrovlahiei, prin decesul lui Filaret Mihalitzis, a fost ocupat de un român de neam, anume *Grigorie*, „al Mirelor” (Mira Lichici). Învățase carte la Academia de la Sf. Sava, ajunsese egumen la mănăstirea Colțea din București și apoi mare ecleziarh al Mitropoliei. La 7 aprilie 1748 (pe când păstora Neofit Criteanul) a fost ales și hirotonit mitropolit al Mirelor, devenind duhovnicul domnitorului Constantin Nicolae Voievod și preluând grija mănăstirii Glavacioc din Vlașca. A avut o păstorie bogată, a fost venerat și respectat de toți (Scarlat Ghica 1758-1761, Alexandru Ipsilanti, 1774-1782). În 1769 izbucnește războiul ruso-turc. El pleacă la țarina Ecaterina a II-a a Rusiei (1762-1796), cu arhimandritul Chesarie, mai târziu episcop de Râmnic și arhimandritul Filaret, de asemenea episcop de Râmnic și apoi mitropolit, cu biv vel vistiernicul Mihail Cantacuzino și cu vel logofătul Nicolae Brâncoveanu. Din Moldova li s-au adăugat episcopul Inochentie al Hușilor, egumenul Benedict de la Moldovița, arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, logofătul Ioan Paladi, care a murit pe drum și spătarul Enache Milo. Ambele delegații au fost primite, în duminica Floriilor a anului 1770 (28 martie), de împărăteasă, slăvind-o și implorând-o să-i ocrotească. Numai că în țară turcii, pentru puțin timp biruitori, au pus domn pe banul Craiovei, Emanuil (Manolache) Giani Ruset (1770-1771), care îl înlocuiește pe mitropolit cu Grigorie Socoteanu (8 mai 1749- 21 mai 1764, fost episcop de Râmnic). S-a obținut și aprobarea ecumenicului. La un an numai, rușii revin stăpâni în București și Grigorie a fost reînscăunat, dar recunoscut de ecumenic mult mai târziu(1774).

În anul 1772, mitropolitul Grigorie al II-lea a îndeplinit o nouă misiune diplomatică, fiind trimis în fruntea unei delegații la Focșani, spre a mijloci pentru *ticăloasă patria noastră*, pe lângă contele Orlof, reprezentantul Rusiei, care ducea acolo tratative cu turcii.

⁵⁷ Menționăm pe cele mai importante: la 19 septembrie 1748, Anghel și femeia sa, făceau episcopului de Buzău, danie *o parte din moșie din Păcălești*, cf. *Ibidem*, pachet CVI, doc. 5; la 13 decembrie 1749, Ioan Pușoiul, făcea acte de danie *pentru partea lui de moșie din Păcălești*, cf. *Ibidem*, doc. 6.; la 18 martie 1750, ieromonahul Filaret, făcea actul său de danie, către episcopul Filaret al Buzăului, *pentru partea lui de moșie din Păcălești*, cf. *Ibidem*, doc. 7; la 19 septembrie 1748, o altă parte din moșia Păcălești, era dăruită Episcopiei, de către Anghel, cf. *Ibidem*, pachet XLI, doc. 39; iar la 13 decembrie 1749, Ioan Pușcășoiul își scria *Cartea prin care ...dăruiește episcopiei Buzăului moșia sa din Păcălești*, cf. *Ibidem*, doc. 40; Numărul daniilor a fost mai mare, dar nu s-a ridicat la cuantumul înaintașilor.

La 13 iulie 1774, generalul rus Petru Saltâkov, a dăruit mitropolitului Grigorie moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov, pe care le-a așezat în catedrala mitropoliei din București, unde se află și astăzi.

La 10 octombrie 1776, patriarhul ecumenic Sofronie al II-lea(1774-1780), au acordat mitropolitului Ungrovlahiei titlul de *locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei* (al II-lea loc în ierarhia mitropoliilor ecumenice), în locul celui de Ancira⁵⁸, ca o recunoaștere a ajutorului pe care-l ofereau românii Ortodoxiei răsăritene.

În ceea ce privește activitatea culturală, în timpul păstoriei mitropolitului Grigorie al II-lea, este demn de reținut rolul jucat de domnitorul Alexandru Ipsilanti, *om luminat, care a adus multe înnoiri progresiste în viața Țării Românești, înființând școli și spitale, micșorând impozitele și inițiind felurite reforme administrative, cuprinse în **Condica de legi**, care-i poartă numele.* În toate aceste activități, domnitorul a fost secondat de mitropolit. Astfel, într-un hrisov din 10 ianuarie 1776, școala domnească de la Sf. Sava s-a organizat pe patru cicluri, fiecare de trei ani, cuprinzând întregul program de învățământ, de la cel elementar la cel superior. Erau șase profesori, iar între materiile de studiu figurau: *Aritmetica, Geometria, Științele naturale, Filozofia, Poetica, Retorica, Geografia, Limbile latină, greacă, italiană.* Erau organizate un internat, o bibliotecă și admiterea în școală se făcea prin concurs. Conducerea școlii era încredințată unei *Eforii*, formată din mitropolit și cei doi episcopi sufragani și din marii boieri. Întreținerea ei cădea în seama mănăstirilor neînchinat, la care se adăuga taxa de 3 lei pe care o dădea fiecare preot (jumătate din ei erau folosiți la *cutia milei*, altă jumătate pentru întreținerea școlii). În schimb, atât mănăstirile cât și preoții erau scutiți de obligații față de vistieria țării. Prin același hrisov mai erau înființate două școli elementare, la Craiova și Buzău, iar un dascăl al Mitropoliei era rânduit să învețe pe cei ce doreau să intre în cler, fără a cunoaște însă care era programa acestui curs de *teologie pastorală* incipientă.

Deosebit de rodnică a fost activitatea tipografică, căci, în cei aproximativ 25 de ani de arhipăstorie, Grigorie al II-lea a tipărit aproximativ 40 de cărți românești, atât pentru slujbă⁵⁹ cât și de învățătură⁶⁰ și hrană duhovnicească. El însuși era autorul unei foi volante, ce cuprindea anumite sfaturi pentru post, dar și al multor prefete, ale cărților acum apărute. A jucat un rol important în opera de tipărire a *Mineelor*, de către cei doi ucenici ai săi, episcopii Chesarie (1773-1780) și Filaret (1780-1792) ai Râmnicului. Sunt renumitele Minee cu prefete ce cuprind teologie, filozofie, agronomie, politică, cronologie, etc., etc. Vlădica Grigorie al II-lea a creat o adevărată școală de meșteri tipografi-traducători, dintre care, pe lângă cei doi episcopi amintiți, menționăm pe ieromonahul Grigorie, egumen la Dealu și din 1783 mitropolit titular de Sidis⁶¹, ieromonahul Macarie, episcopul Cozma de

⁵⁸ Dacă la început mitropolia Ungrovlahiei ocupa locul 70, ulterior a avansat, fiind plasată acum pe locul al II-lea.

⁵⁹ Dintre acestea menționăm: *Evanghelia*(1760, 1775), *Antologhionul* (1762, 1766, 1777, 1786), *Ceaslovul*(1767 și încă cinci ediții), *Molitvelnicul* (1764), *Penticostarul*(1768, 1782), *Triodul* (1768), *Octoiul* (1774), *Apostolul*(1774, 1784), *Psaltirea*(1775, 1780), *Slujba Cuviosului Dimitrie Basarabov*(1779), *Liturghierul* (1780), *Catavasierul*(1781) ș.a.

⁶⁰ Menționăm, la acest capitol, Sf. Simeon al Tesalonicului, *Voroavă de întrebări și răspunsuri* (1765), *Omiliile Sf. Macarie Egipteanul*(1775), *Cazania* (1768, care era, în linii mari, o retipărire a Cazaniei lui Varlaam), *Învățătură bisericească foarte folositoare obștii preoților și a tot creștinului norod*(1774) și *Capete de poruncă la toată ceata bisericească* (1775), lucrări ale lui Antim Ivireanu, *Prăvălioară cu învățătură bisericească de taina ispovedaniei*(1774, 1781).

⁶¹ Este demn de reținut faptul că Grigorie de Sidis a fost un mare filantrop, lăsând o *diață*, în stilul celei a lui Antim Ivireanu, prin care-și lăsa sume însemnate de bani Mitropoliei, unor mănăstiri, celor patru Patriarhii răsăritene, mănăstirilor din Athos și Sinai, pentru răscumpărarea de robi și întemnițați, pentru spitalele Colțea și Pantelimon, din capitală, precum și pentru cinci fete sărace spre a fi înzestrate.

Buzău, care-i va succede în scaun, Iordache Stoicovici, preotul Constantin Râmnicăneanul, Dimitrie Petrovici, Stanciu Timovici și alții. Au apărut și unele cărți la secția grecească a tipografiei mitropolitane, înființată în anul 1790. Aici s-au tipărit: *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă*(1767), *Învățătura creștinească a credinței noastre ortodoxe*(în grecește și turcește, 1768), *Învățătura ortodoxă a patriarhului Meletie Pigas*(1769), toate pentru credincioșii din imperiul otoman. O bună parte din cheltuiala tipăririi acestor cărți a fost suportată de patriarhul Efrem al Ierusalimului, dar meșterii tipografi au fost români.

Vlădica Grigorie este ctitor al bisericilor *Oborul Vechi* (1768) și *Sfântul Nicolae din Țigănie*, sau *Nicolae Vlădica*, dărmată în secolul trecut. S-au mai ridicat și alte biserici în timpul pĂstoriei sale, în unele dintre ele păstrându-i-se chipul pictat. A murit la 18 septembrie 1787, fiind înmormântat în curtea Mitropoliei.

Cosma Popescu 1787-1792

. După trei episcopi greci de origine, la 30 septembrie 1763, a fost ales, în scaunul episcopal de la Buzău, **Cozma Popescu**, care a păstorit până la 9 octombrie 1787, când a trecut în scaunul mitropolitan. În momentul alegerii sale ca episcop, era protosinghel al Mitropoliei. S-a născut în familia preotului Nica, din Flămânzești, județul Argeș, primind la botez numele de Mihai. A avut mai mulți frați, unul din ei, căpitanul Tudor Popescu, a intrat în mănăstire sub numele de Teodosie și a ctitorit biserica din Ursoaia-Rușavăț, județul Buzău⁶². A fost crescut și educat de mitropolitul Grigorie al II-lea de la Colțea(1760-1787), care l-a și tuns în monahism, pe când era egumen la mănăstirea Colțea. După câțiva ani de ucenicie la Colțea, îl întâlnim în ascultarea de eclesiarh al Mitropoliei, pentru prima oară amintit în această calitate, în prefața *Psaltirii*, tipărită în 1756, “*prin îndrumarea și nevoința Cozmei eromonahul, eclesiarhul Sfintei Mitropolii*”⁶³. A trecut pentru câțiva ani(1759-1761), egumen la mănăstirea Dealul, ctitoria lui Radu cel Mare(1495-1508), pentru ca apoi să revină la București, unde ajunge protosinghel al Mitropoliei, echivalentul ascultării de vicar de astăzi. Cum între timp părintele său duhovnicesc ajunsese mitropolit, la vacantarea scaunului episcopal de la Buzău, l-a promovat titular, atât pentru calitățile sale cât și pentru a contracara elementul grec din Biserica Ungrovlahiei. Păstoria episcopului Cozma Popescu a început sub bune auspicii, dacă ne gândim la faptul că cele “*două școale*” din Buzău primeau vinăriciul⁶⁴ din județul Buzău ca milă⁶⁵. Raporturile bune pe care le-a avut cu mitropolitul țării ne face să presupunem că hotărârea din 30 iulie 1764, prin care li se interzice străinilor să se căsătorească cu românce⁶⁶, nu a fost necunoscută episcopului Cozma. A obținut scutiri de dări pentru preoți și diaconi, dar și unele privilegii, cum ar fi scaunul de carne din Buzău⁶⁷.

⁶² Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 400.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ În complexul dărilor care grevau viticultura medievală (păpăritul, pogonăritul, cotăritul, gărdurăritul, poclonul de nume, pîrcălăbia, mortasipia, datul din vin,) vinăriciul sau darea de vin ocupa locul principal. Termenul apare pentru prima dată în documente de limba slavă. În Moldova denumirea dării era deseatină, cuvânt de ce venea de la zece-zeciuală. Era un vinărici domnesc și un altul boieresc. La începutul sec XV, vinăriciul constituia unul dintre primele venituri ale statului. Dacă la început vinăriciul se putea da în natură, în sec- XVII forma era mixtă, pentru ca din sec. XVIII să rămână numai forma monetară.

⁶⁵ *Arh. St. Buc.* ms. 171, f. 97v-98.

⁶⁶ *Ibidem*, ms. 172, f. 360.

⁶⁷ Către sfârșitul sec. al XVII-lea scaunul de carne era butucul pe care se tăia carnea în măcelării, mai târziu desemna măcelăria însăși. Acestea se înființau numai cu aprobarea domniei, în orașe, pe moșiile domnești, boierești sau mănăstirești. Unele din ele se bucurau de scutiri, scutiri ce erau prevăzute în mod expres în actul

S-a remarcat pe plan cultural, gospodăresc și diplomatic în egală măsură. Școala românească de la Episcopie, a fost organizată în 1776 ca *Școală inferioară celei de la Sf. Sava*, din București, care fusese ridicată la rang de Academie. A repus în funcțiune tipografia, după 21 de ani de inactivitate, tipărind “*prin osârdua și cheltuiala*” sa: *Catavasier*(1762), *Pentecostar*(1764), o *Psaltire*(1767), *Dumnezeieștile și sfintele liturghii*(1768) și *Catavasierul*(1769). În prefața *Catavasierului*, ce a avut ca meșter tipograf pe diaconul Ghinea, era subliniată importanța cântării de obște, a cântărilor bisericesti, în general, dar și a cărții propriu-zise, prin cuvintele: “*precum la copiii cei mici plângători cu cântecele îi adorm; fâmeile țesătoare, călătorii pe drumuri, corăbierii pe ape, cei ce se dezmierează în lume, de viersuri nu să pot îndestula; lenevirea o depărtează, pe somn îl deșteaptă, firea o deschide...*”⁶⁸. Un rol de seamă l-a jucat episcopul Cozma în diplomația timpului. La începutul anului 1769 îl întâlnim printre semnatarii scrisorii adresate prințului Repin prin care se cerea eliberarea Brăilei de sub stăpânirea turcilor. Când armatele ruse s-au retras în Moldova, episcopul Cozma s-a refugiat la Iași cu trupele generalului Zametin. În 1774 a făcut parte din numeroasa delegație trimisă la Ecaterina a II-a ca s-o roage să scoată țara de sub dominația turcilor. Războiul ruso-turc, din 1768-1774, încheiat cu pacea de la Kuciuk-Kainargi, 10/21 iulie 1774, a avut urmări nu doar în geografia politică a Balcanilor, ci a lăsat urme adânci pe tot cuprinsul țării noastre. La Buzău, un hrisov din 19 mai 1775, menționa că “*Episcopia era foarte rău stricată și dărăpănată*”. Încercarea vlădicăi Cozma de a reface întregul complex bisericesc s-a lovit de lipsurile inerente unei perioade postbelice. Efortului episcopului i s-a adăugat bunăvoința domnitorului Alexandru Ipsilanti (1774-1782; 1796-1797 în Țara Românească și 1786-1788 în Moldova), care a ajutat “*dând toate cele trebuincioase*”, încât “*s-au făcut cele stricate*”. El a mai dat și unele privilegii, dintre care menționăm: la 16 septembrie 1775, întărea Episcopiei vinăriciul de la Valea Mantei și Valea Poeni⁶⁹; la 19 iunie 1776, dăruia moșia de lângă Târgul Buzău⁷⁰; la 16 septembrie 1775, domnitorul dădea carte către Episcopia Buzăului “*ca să fie volnică a apuca pe locuitorii de pe moșiile sale: Pârscovul, Nișcoiu, Găvănești și Mazicul să-și facă clacă și să dea dijmă obișnuită*”⁷¹. Dar cel mai mare ajutor, pe care l-a oferit Episcopiei Alexandru Ipsilanti, a fost gestul din 26 august 1778, când a donat acesteia târgul Drăgaica, din Buzău. Tot atunci, domnitorul mai scutea de dări lucrătorii episcopiei, atât pe cei din județul Buzău cât și din Râmnicul Sărat. Lucrările de reconstrucție au fost importante și au vizat atât catedrala, paraclisul, Palatul, chiliile, dependințele și metocurile cât și obiectele de cult și mobilier. Au fost cumpărate și unele noi proprietăți, dintre care menționăm, în chip deosebit, via de la Cotești⁷², o casă în Focșani⁷³ și o alta în București⁷⁴. Tot acum a fost reconfirmată stăpânirea asupra bisericii

de autorizare. În orașele mai mari unde măcelarii erau organizați în bresle, aprobarea pentru un scaun de carne se da cu avizul vâtafului de măcelari. Veniturile unui scaun de carne alimentau fondurile necesare construirii și întreținerii unor obiective de interes comunitar, cel mai mult pentru construirea și întreținerea ciușmelelor, spre sfârșitul sec. XVIII și începutul sec al XIX-lea. Nu lipseau nici excepțiile adică cazurile în care ciușmelele primeau și alte privilegii. Spre exemplu la 30 aprilie 1814, printr-un act domnesc ciușmelelor din Focșani li se acordau veniturile din “vinăriciul popoarelor Jideni, Oratia, Gârbovi, Tâmbioești, Bordești, Căndești, Dragosloveni, Urechești, Terchești, Blidari, Bonțești, vama târgului de la Vârteșcoi, scaune de carne” cf. Bibl. Acad. Rom. *Documente*, LX/53; *Arh. St. Buc.* ms. 171, f. 24.

⁶⁸ ****Istoria Bisericii Române*, București, 1958, vol. II, p. 203-204.

⁶⁹ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet CVIII, doc. 3.

⁷⁰ *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet LXXIX, doc. 12.

⁷¹ *Ibidem*, pachet CIX, doc. 1.

⁷² *Ibidem*, pachet LXVIII, doc. 12, 13, 18.

⁷³ *Ibidem*, pachet LXIX, doc. 16.

⁷⁴ *Ibidem*, pachet LXXXV, doc. 46 bis.

sf. Dumitru⁷⁵, din București, metoc al Episcopiei. Dacă acestora mai adăugăm scaunele de carne⁷⁶, ce au fost întărite Episcopiei, ne dăm seama că episcopul Cozma se bucura de un respect deosebit în fața domniei, dar era și un gospodar desăvârșit. Pe măsură i-a fost slujirea, și grija de a-și lăsa urmași duhovnicești, învățând din exemplul părintelui său, marele mitropolit Grigorie al II-lea. Menționăm numai doi dintre aceștia și anume mitropolitul Dionisie Lupu, fiul stolnicului Costache Lupu, din Blăjani, județul Buzău și Dositei, fiul preotului David, tot buzoian, ajuns eclesiarh al Episcopiei Buzăului, iconom al Mitropoliei și apoi egumen la mănăstirea Aninoasa, județul Argeș. Amintit în mai multe pisanii de mănăstiri sau schituri, vlădica Cozma și-a înscris numele în istoria eparhiei Buzăului, păstrându-i-se chipul în galeria ierarhilor de aici, dar și a Bisericii Române, căci, la 9 octombrie 1787, a fost ales mitropolit al Țării. Ca mitropolit a avut și mai multe de îndurat deoarece, izbucnind războiul ruso-turc (1787), la care s-au adăugat și habsburgicii(1788), operațiunile de luptă, în bună parte, s-au derulat pe teritoriul românesc. În noiembrie 1789, austriecii au ocupat Țara Românească. Prințul de Coburg”*a format un divan, din înaltul cler și marii boieri, din care făcea parte și mitropolitul Cozma. Abia prin pacea de la Șiștov, dintre turci și austrieci(24 iulie 1791) s-a restabilit liniștea în țară*”⁷⁷. Din nefericire, la puțin timp după încheierea păcii, din cauza stricăciunilor provocate de război, în țară a izbucnit ciuma. Mitropolitul Cozma s-a retras la, mănăstirea Giulești, din apropierea Bucureștilor, metoc al Mitropoliei, dar ciuma l-a găsit și acolo, răpunându-l la 3 septembrie 1792. A fost adus și îngropat la Mitropolie. Așa s-a încheiat o păstorie deosebită, a unui ierarh care, deși-i cunoscut în manuale sub numele de Cosma Popescu, el a semnat întotdeauna cu **Cozma Popescu**.

Filaret 1792-1793

De neam grec⁷⁸, a fost Episcop de Râmnic mai întâi. Fusese ucenic al mitropolitului Târnovului, Partenie. A intrat în obștea monahală, la Căldărușani, unde ajuns egumen. În 1772, făcând parte din delegația de la Focșani, ruga pe contele Orlof, al Rusiei, ce era în tratative cu turcii, pentru “*ticăloasă patria noastră*”, alături de mitropolitul Grigorie și de stareții de la mănăstirile Sfinților Ioan și Mihai Vodă din București. A fost ales mitropolit al Mirelor, în 1776, când tipărea la București un Ceaslov, iar mai târziu, în aceeași calitate, a luat parte la tâlcuirea Mineelor, ce se făcea de mitropolitul Grigorie și episcopul de Râmnic, Chesarie. In 1780, murind Chesarie de Râmnic, e numit în aceasta ascultare cu greu, deoarece prin aceasta era degradat din funcția de mitropolit. La Râmnic a desfășurat o bogată activitate literară – cărturărească, isprăvind de tipărit Mineele, precum și multe cărți de slujbă și de zidire sufletească. Activitatea rodnică, la Râmnic, l-a recomandat pentru jilțul mitropolitan, în care a fost ales, la 6 septembrie 1792. Ca mitropolit tipărește la București doar un *Catavasier*, în 1793, și obține de la domnitor monopolul tipăriturilor religioase, dar schimbându-se domnitorul Mihail Șuțu (1791-1793) cu Alexandru Moruzi (1793-1796), se retrage din scaun, motivând că este bolnav, deși avea 51 de ani. Se retrage

⁷⁵ *Ibidem*, doc. 43.

⁷⁶ *Ibidem*, pachet CXIX, doc. 13 și CXXI/1.

⁷⁷ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 401.

⁷⁸ Părintele Nicolae Șerbănescu, în *Titularii mitropoliei Ungrovlahiei*, în *B.O.R.*, iulie-sept. 1959, susține că Filaret era grec de neam, plecând de la faptul că, un timp, a ucenicit pe lângă mitropolitul Partenie al Târnovei. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, în *op. cit.* vol. II, p. 401-402, susține și argumentează că era român de neam, *poate se trăgea dintr-o familie de macedo-români*. A se vedea și M.O. nr. 5-6, 1975, p. 377.

la Căldărușani, refăcând mănăstirea, ocupându-se și de Cernica. A ajutat școala patriarhală din Constantinopol, a făcut o cișmea în București pe dealul care, până astăzi, se numește dealul Filaret (gara Filaret). A murit în 1794, la numai 52 de ani, după ce a prezidat alegerea urmașului său în scaun : Dositei Filiti. A fost înmormântat la Căldărușani.

Dositei Filiti - 25 septembrie 1793 - 15 ianuarie 1810

El a păstorit, la Buzău, de la 11 octombrie 1787 și până la 25 septembrie 1793, când a trecut mitropolit. Era grec de neam, născut într-o familie de preot, în Podgoriana din Epir, primind la botez numele de Dimitrie. Mama lui venea dintr-o familie albanovlahă și a murit la puțin timp după nașterea sa, ceea ce a făcut să fie crescut de o mătușă, la Ianina și mai apoi Zița. A intrat de timpuriu în mănăstirea *Sosinu(Mântuitorul)* din Epir, unde a îmbrăcat haina monahală, primind numele de Dositei. La puțin timp, a trecut la mănăstirea *Proorocul Ilie*, din Zița, căreia îi era închinată mănăstirea Sf. Ioan cel Mare, din București (dispărută de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe locul ei ridicându-se sediul central al C.E.C-ului). Așa ne explicăm cum, în anul 1764, îl găsim egumen al acestei mănăstiri din București, cu rangul de arhimandrit. În această calitate fiind, reușește să îmbunătățească situația financiară a mănăstirii, scăpându-o *de grele datorii*. Pregătirea cărturărească și activitatea gospodărească, l-au impus pe tânărul arhimandrit, Dositei, atât în fața grecilor cât și a românilor. A îndeplinit unele misiuni diplomatice, pe lângă autoritățile rusești, în special în timpul războiului ruso-turc din anii 1768-1774. Era un poliglot, stăpâna foarte bine greaca, veche și nouă, franceza, rusa și germana. Mitropolitul Grigorie al II-lea l-a promovat "*logofăt*" al cancelariei mitropolitane, ascultare ce o îndeplinea în momentul când a fost ales episcop la Buzău. La alegerea sa, ca episcop de Buzău, domnitorul Nicolae Mavrogheni(1786-1790) s-a opus, ceea ce a dus la impunerea unor "*contribuții bănești, cunoscute contemporanilor și adevărate, printre altele, și de chitanțele prin care(Dositei s.n.) se împrumuta ca să poată face față*"⁷⁹. A jucat un rol important în timpul ocupației austriece, când a și făcut parte din Divanul țării, "*care la 10 mai 1791 a adresat delegațiilor rusă și austriacă, aflate la Șiștov, un memoriu, prin care se cerea autonomia și neutralitatea țării, sub garanția Austriei și Rusiei, alegerea domnului de reprezentanții țării, desființarea raialelor turcești ș.a.*"⁸⁰. Deși menționat în câteva documente, referitoare la unele datorii⁸¹ sau privilegii⁸², cel mai important gest pe care l-a făcut vlădica Dositei, pentru Episcopia Buzăului, a fost inventarierea și transcrierea tuturor actelor de proprietate, ale acesteia, într-o condică specială, în trei volume, devenite astăzi *Manuscrisele 171, 172, 173*, de la Arhivele Statului București. "*Lucrarea a fost terminată în timpul urmașului său, dar prefața o semnează el, acum mitropolit, în care face un scurt istoric al acestei acțiuni*"⁸³. Importanța lucrării este greu de apreciat astăzi,

⁷⁹ Pr. Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului*, p. 126.

⁸⁰ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.* vol. II, p. 432.

⁸¹ La 20 ianuarie 1792, domnitorul Mihail Șuțu, întărea Episcopiei venitul de la târgul Drăgaica, oeritul ș.a. cf. *Arh. St. Buc.* fond *Episcopia Buzăului*, pachet IX, doc. 2; gestul era repetat de Al. Moruzi, la 19 august 1792, *Ibidem*, doc. 3; la 31 ianuarie 1790, episcopul Buzăului primea o *vie din dealul Boboci și casa cu locul ei*, de la Vlaicu Diaconul, cf. *Ibidem*, pachet XXXV, doc. 23;

⁸² La 9 mai 1792, Constantin Mihai Șuțu, dădea o carte domnească prin care acorda, Episcopiei Buzăului, un scaun de carne în București, cf. *Ibidem*, pachet CXXI, doc. 2; tot în București întărea un scaun de carne, pentru Episcopia Buzău, domnitorul Constantin Al. Moruzi, la 2 septembrie 1793, cf. *Ibidem*, doc. 3; scaune de carne primea Episcopia Buzăului la 26 septembrie și 1 octombrie 1792 și 5 mai 1793, pe moșia Boboci sau Runceanu, cf. *Ibidem*, pachet XXXV, doc. 26-29.

⁸³ Pr. Gabriel Cocora, *Episcopia Buzăului*, p. 128.

deoarece mii de documente au fost traduse din slavonă, în special, dar și din greacă, documente din care putem reconstitui atât istoria Episcopiei, cât și a schiturilor și mănăstirilor de la curbura Carpaților. O istorie a clerului, cu problemele specifice, a parohiilor ori a satelor, cu toate frământările lor, se poate scrie cu siguranță, studiind aceste trei manuscrise. Traducerea documentelor s-a făcut de dascălul Constantin, de la Școala Sf. Gheorghe Vechi, iar colaçionarea de clucerul Dumitrache "*bun cunoscător de slavonește, care certifică autenticitatea fiecărui act*". De la episcopul Dositei s-au păstrat câteva *cărți de blestem* și o *anafora*, prin care încerca să stingă o situație conflictuală, ori să prevină o alta la fel de neplăcută. La 25 septembrie 1793, și la cererea domnitorului Alexandru Moruzi, episcopul Dositei Filitti, a trecut în scaunul mitropolitan, unde a avut o păstorire fructuoasă, deși vremurile i-au fost uneori potrivnice. Ca mitropolit – înființează episcopia de Argeș, la 18 octombrie 1793, unde-i numit Iosif de Sevastis, iar la Buzău Constandie Filiti, nepotul său, la 26 noiembrie 1798. Se preocupă de starea preoților, reduce la jumătate ploconul cârjei, desființează bacșișurile ce se dădeau la hirotonie, oprind abuzurile de la numirea clericilor, interzice vagabondajul călugărilor, iar grecilor le interzice să mai facă împrumuturi pe seama mănăstirilor închinat.

Se opune, în anul 1794-1798, când era foamete în țară, trimiterii la Poartă a zaharelei și se împotrivește domnitorului Constantin Hangerli (1797-1799), care voia să mărească birul. S-a îngrijit de biserici (mitropolia din București și Târgoviște, mănăstirile Babele și Sinaia). În 1801-1802 țara era invadată de pasvanagii⁸⁴ și mitropolitul fugi la Brașov, cerând ajutorul țărilor creștine dimprejur.

Revine în timpul domniei lui Constantin Ipsilanti (1802-1806), dar începând războiul ruso-turc, reușește să scape capitala țării de la pustiirea turcă. Ajunge iarăși la Brașov, în 1807, din cauza neînțelegerii cu domnitorul, după care revine în 1808, făcând parte din căimăcămie. În urma războiului ruso-turc, rușii își întind influența asupra bisericii românești numind un ierarh al sinodului rus pentru cele două țări, în persoana lui Gavriil Bănulescu Bodoni, care curând ajunge la neînțelegeri cu mitropolitul, pe care îl și schimbă de altfel, în 1810, înlocuindu-l cu Ignatie de Arta. Dositei peregrinează prin Rusia, apoi vine la mănăstirea Dobrovăț, din Moldova, și după câteva luni, i s-a permis să revină în Țara Românească. Stă, pentru un timp, la mănăstirea Aninoasa, după aceea la schitul Târgșor, din Prahova și după ce mai trece prin câteva mănăstiri, se oprește la Brașov, spre sfârșitul anului 1812, de unde era invitat de caimacamii lui Ioan Vodă Caragea (1812-1818), să revină în scaun.

A activat pe plan obștesc și cultural, refăcând biserici (Domnița Bălașa) școli și a fost cel dintâi care a înființat o școală pentru slujitorii Bisericii, la mănăstirea Antim(1797), spre a le ridica nivelul cultural, pe care-l constatase destul de scăzut.

A avut o bogată activitate tipografică⁸⁵ și a susținut tinerii la studii. Din prefetele cărților se poate constata că, cele mai multe, au fost tipărite cu cheltuiala sa, dar și faptul că a știut să se înconjoare de oameni capabili, precum Grigorie Râmnicianu, ajuns episcop de argeș și călugării Gherontie și Grigorie, cel din urmă devenit, mai târziu, mitropolit al Ungrovlahiei. A trecut la cele veșnice la 14/26 decembrie 1826 și a fost îngropat în curtea

⁸⁴ Erau turcii conduși de pașa de Vidin, Pasvan-Oglu.

⁸⁵ Numărul tipăriturilor este impresionant, noi amintim doar pe unele: *cărți de slujbă* – *Molitvelnic*(1794), *Psaltirea*(1796, 1806), *Liturghierul*(1797), *Triodul*(1798), *Penticostarul* (1800), *Slujba Sf. Dimitrie Basarabov* (1810), *Ceaslovul* (1801, 1806), *Evhologhionul*(1808), *Orânduiala sfințirii bisericii*(1809); *cărți de învățătură* – *Pravoslavnica învățătură*(1794, tradusă din greacă de clucerul Dimitrie Fălcoianu, fără a se indica izvorul), *Carte folositoare de suflet*(1799, 1800, tradusă de Gherontie și Grigorie, după Nicodim Aghioritul), *Chiriadromionul la Evanghelii* (1801, tradus tot de cei doi călugări, după Nichifor Teotochis, arhiepiscopul Astrahanului).

bisericii grecești, din orașul de la poalele Tâmppei. A înscris o pagină bogată de istorie, cultură și duhovnicească viețuire, la Buzău, ca episcop, la București, ca mitropolit, dar și în timpul pribegiei.

Ignatie 1810-1812

Este numit mitropolit, după scoaterea lui Dositei din scaun. Era grec de origine, din Mitilene, din insula Lesbos, fusese mitropolit al Artei din Epir și petrecuse un timp la Petersburg unde îl cunoscuse pe Bănulescu. A introdus discul prin biserici și darea pentru hramul mitropoliei. A stăvilit hirotoniile, făcute peste hotare, deoarece era inflație de preoți. A stabilit la câți credincioși poate fi un preot și a făcut o catagrafie a tuturor bisericilor din cadrul Mitropoliei. S-a retras din scaun după terminarea războiului rusoturc, în 1812 și a plecat, mai întâi la Viena, unde-i întâlnit alături de marele luptător pentru independența Greciei, Ioan Capodistria, ajuns președinte al Republicii Grecia, în 1827, după care s-a retras în Italia(1815), la Pisa, unde lupta pentru independența țării sale - Grecia. A murit la 31 august 1821, fiind îngropat la biserica grecească din Livorno. Rămășițele pământești i-au fost duse la Mitilene, în anul 1962, fiind considerat unul de luptătorii de seamă pentru independența poporului elen.

Nectarie-1812-1819

Deși caimacamii au chemat pe Dositei în scaun, refuzul acestuia a făcut posibilă promovarea episcopului de Râmnic, Nectarie, la cea mai înaltă responsabilitate eclezială în Biserica Ungrovlahiei, aceea de mitropolit.. Era grec din Moreea și din 1792 conducea episcopia Râmnicului. Într-o păstorie îndelungată, până în 1812, ca episcop de Râmnic, nu a excelat în cele ale culturii, mulțumindu-se cu ocupații gospodărești.

Excelează prin sporirea dărilor, puse pe seama preoților spre a-și scoate banii cheltuiți la alegere. Neacordând atenția cuvenită școlii⁸⁶, deși strângea bani de la preoți pentru aceasta, precum și tipografiei a creat precedentul pentru depărtarea școlii de Biserică și înființarea primei tipografii laice din Țara Românească (1817), de către doctorul Constantin caracaș, stolnicul Răducan Clinceanu și slugerul Dumitrache Topliceanu. Se retrage în 1819, pleacă la Brașov, în urma evenimentelor din 1821, unde rămâne până la moarte, survenită la 13 septembrie 1825. A fost îngropat la biserica Sfântul Nicolae din Șchei.

Dionisie Lupu –1819-1823

⁸⁶ Este perioada în care Gheorghe Lazăr întemeiază Școala superioară de la Sf. Sava(1818), pe care mitropolitul nu a ajutat-o cu nimic.

Venirea pe scaunul mitropolitan a lui Dionisie Lupu, avea o semnificație cu totul aparte, deoarece însemna ascensiunea elementului autohton în fruntea Bisericii, în defavoarea celui grecesc. Biserica pune capăt, cu doi ani mai devreme, epocii fanariote, care se *remarcase* prin numeroasele abuzuri, deși nu au lipsit și paginile de cultură, în special, înscrise în istoria Bisericii. Alegerea în scaunul mitropolitan a românului *Dionisie Lupu* marca sfârșitul unei ere și ivirea zorilor unei alte perioade. Noul ales se născuse în anul 1769, în localitatea Blăjani, din părțile Buzăului, în casa clucerului Costache Lupu. Nu se cunoaște ce școli a urmat, dar în 1795 îl întâlnim în fruntea mănăstirii Dealu. Ucenicise pe lângă episcopul Iosif al Argeșului. În anul 1801, a fost hirotonit episcop titular de Sevastia și, la puțin timp, înlăturat abuziv din fruntea mănăstirii Dealu, pentru a fi proclamat *egumen pe viață al mănăstirii Tismana*. Atât la Dealu cât și la Tismana s-a remarcat prin realizările din plan gospodăresc. În 1819, cu asentimentul consulului rus la București, Pini, este ales mitropolit, în urma retragerii lui Nectarie (se formează un curent național). Se apropiase de Gheorghe Lazăr, iar la înscăunare cuvântarea îi este făcută de acesta. Tot acum a vorbit și ieromonahul Macarie – cunoscut dascăl de cântări. A ajutat pe Gheorghe Lazăr și școala de la Sfântul Sava, încercând să înlocuiască dascălii greci cu alții români. În acest sens a deschis la Mitropolie o școală de muzică bisericească, în limba română, numindu-l în fruntea ei pe ieromonahul Macarie și ca ajutor pe Anton Pann. A sprijinit actul didactic, obligându-i pe protopopi să deschidă școli în fiecare oraș, pentru care să caute în fiecare plasă „*un dascăl cu bună știință și adăpat atât la învățătura cărții rumânești și la condei, socoteli, cât și la oareșce psaltichie*”, urmând să fie plătiți de Mitropolie. Planul său nu a ajuns să fie pus în practică datorită scurtei lui păstoriri, dar a reușit să facă un lucru important pentru cultura românească și anume să trimită mulți tineri la studii, în Apus, care, odată reîntorși în țară vor pune bazele învățământului modern de la noi. Grijă deosebită a arătat, Dionisie Lupu, și actului tipografic, protestând pe lângă domnitor că se luase mitropoliei, în timpul păstoriei lui Nectarie, privilegiul tipografic general, precum și dreptul de a aviza asupra cărților laice și bisericești, care se tipăreau în Țara Românească. El intervenea, pe lângă domnitor, pentru ca tipografia *de la Cișmea* (adică de la schitu Măgureanu) să nu mai tipărească nimic fără avizul Mitropoliei, nici chiar carte laică. Mai cerea, tot atunci, permisiunea să tipărească la Mitropolie o gazetă *politicească și filologhicească*, în românește și grecește. Mitropolitul voia să scoată o gazetă care să joace același rol pe care-l aveau cele grecești, în dorința de emancipare națională și înlăturare a jugului otoman. Deși păstoria i-a fost scurtă, Dionisie a reușit să tipărească câteva cărți, în special la tipografia de la Cișmea⁸⁷, dar, având clarviziunea evenimentelor, a trimis, la tipografia universității din Buda, tineri să învețe arta tiparului, dorind prin aceasta să îmbunătățească calitatea tipăriturilor. Întreaga activitate, ce promitea să fie deosebită, a fost întreruptă de evenimentele din anul 1821. A făcut parte din *Comitetul provizoriu de cârmuire*, instituit de Alexandru Șuțu, la 15 ianuarie, cu doar câteva zile înainte de a muri. Poarta a numit un nou domn, în persoana lui Scarlat Callimachi, care nu a putut să-și ocupe tronul, ceea ce a făcut ca treburile țării să fie conduse de același *Comitet provizoriu*. În această calitate, Dionisie Lupu însoțit de câțiva boieri s-a înfățișat în tabăra de la Cotroceni a lui Tudor Vladimirescu, îndemnându-l să se împace cu boierii rămași în București, lucru care s-a și întâmplat. A fost obligat să depună jurământ de credință lui Tudor, dar, zvonindu-se că turcii sunt aproape de București, a încercat să fugă împreună cu unii boieri. Au fost opriți de Tudor și închiși în casele lui

⁸⁷ Apar acum: *Apostolul* (1820), *Penticostarul* (1820), *Psaltirea* (1820), *Viața Sf. Vasile cel Nou* (1819), *Cuvinte șase pentru preoție*, ale Sf. Ioan Gură de Aur (1820), *Cuvânt pentru preoție*, al Sf. Grigorie de Nazians (1821), s-au tipărit și unele cărți în limba greacă.

Dinicu Golescu, pentru a-i semna actele politice. De aici, mitropolitul și ceilalți boieri au adresat Porții un memoriu, cerând restabilirea privilegiilor țării, arătând că mișcarea lui Tudor era îndreptată numai împotriva fanarioșilor care au jefuit țara. La intrarea turcilor în țară, Tudor a eliberat pe mitropolit, pe episcopul Buzăului, Gherasim Rătescu, și pe ceilalți boieri, trimițându-i la Târgoviște. Ei au reușit să se refugieze la Brașov, părăsindu-l pe Tudor într-un moment delicat al revoluției sale. De la Brașov, mitropolitul, împreună cu ceilalți pribegi, au trimis mai multe memorii Rusiei, Austriei și Turciei cerând retragerea trupelor turcești din țară și instaurarea domniilor pământene. După 1821 turcii restabilesc domnia pământească și Grigorie IV Ghica (1822-1828) îl invită de trei ori pe Dionisie să-și ocupe scaunul dar acesta refuză și pentru faptul că-i ceruse să-i aprobe despărțirea de soție și mitropolitul îl refuzase. În urma refuzului său, divanul a ales pe ierodiaconul Grigore de la Căldărușani, *un smerit călugăr, dar neobosit și priceput cărturar*. Dionisie s-a întors în țară abia în 1827, la puțin timp dându-i-se, *pe viață*, egumenia mănăstirii Dealul. A condus mănăstirea printr-un iconom, el trăind în București, unde la și surprins moartea, într-o zi de 5 februarie 1831. A fost înmormântat în catedrala Mitropoliei.

Grigorie IV Dascălul 1823-1834

În locul lui Dionisie, la 4 ianuarie 1823, este ales ierodiaconul Grigore de la Căldărușni. Născut la București la 1865, a primit la botez numele Gheorghe. A învățat la Sfântul Sava limba elină. S-a împrietenit cu călugărul moldovean Gherontie, trimis la București de Paisie Velicicovski, de la Neamț. A fost tuns în monahism la Neamț, de Paisie primind numele de Grigore. Fiind în mănăstire la Neamț, Grigore, împreună cu prietenul său Gherontie, încep a traduce din Sf. Părinți. În acest timp, mitropolitul Dositei Filiti cere de la Neamț „*doi părinți procopsiți la tâlcuirea sfintei cărți după elinie*” fiindu-i necesari pentru tipografia mitropoliei. Sunt trimiși cei doi, Grigore și Gherontie. Se tipărește, după ale lor traduceri, *Cartea foarte folositoare de suflet, Chiriadromionul* ș.a. Grigore ajunge Bibliotecarul sfintei mitropolii. Între 1803-1806 – la îndemnul lui Veniamin Costache – cei doi, dau la lumină mai multe lucrări pentru seminarul de la Socola.

În 1812, Gherontie și Grigore, împreună cu alți călugări, pornesc spre Athos. La întoarcere lângă Filipopoli sunt atacați de tâlhari, Gherontie este ucis și îngropat acolo, pentru ca 7 ani mai târziu Grigore să-i aducă osemintele în țară. Ajuns acasă, Grigore se întoarce la mănăstirea Neamț, unde-și continuă activitatea de traducător, timp de doi ani (1814-1816), ca mai apoi să revină la București, rămânând pentru scurt timp la mănăstirea Antim și în cele din urmă stabilindu-se la mănăstirea Căldărușani, de unde este ales mitropolit⁸⁸. Ca mitropolit completează scaunele vacante de episcopi, alegând, la

⁸⁸ Este un caz cu totul aparte alegerea unui ieromonah în scaunul mitropolitan. Grigore avea un nume, prin cultura sa și activitatea desfășurată până atunci. Era un om smerit în același timp. Pr. Ioanichie Bălan, în *Patericul Românesc*, redă un episod elocvent, în acest sens. După ce a fost ales mitropolit, i s-a comunicat să vină la București, el fiind călugăr la Căldărușani. Alegerea a avut loc în perioada Crăciun – Bobotează a anului 1822-1823. Ieromonahul Grigore a plecat de la mănăstire spre București, dar, ziua fiind mică, a fost nevoit să înnopteze undeva. În apropiere de București, s-a adresat preotului locului cerându-i găzduire, dar nedeclinându-și identitatea. Preotul, un om binecunoscut în cercurile ecleziastice, crezând că este un oarecare călugăr vagabond ori cerșetor, l-a primit și l-a culcat într-un șopron, cu porcii. Fiind frig afară, ieromonahul Grigore a intrat în cocina porcilor, unde era totuși mult mai cald decât afară. Dimineață, mulțumind de găzduire, și-a continuat drumul. În preajma Bobotezei a avut loc hirotonia și instalarea. La instalare au venit preoții din București și din împrejurimi. Printre ei, era și cel care-l găzduise pe Grigore. Când s-au apropiat să-i facă îndătinatele urări, acesta l-a recunoscut pe călugărul ce-l găzduise cu doar câteva zile mai înainte și a început să dea pasul înapoi. Cunoscându-l, mitropolitul l-a invitat să se apropie, zicându-i: „*Îndrăznește părinte, nu te teme. Oricum porcii frăției tale au fost foarte generoși cu mine*” și nu i-a purtat

Râmnic pe Neofit și la Buzău pe Chesarie. A fost apropiat de popor luptându-se să stăvilească abuzurile puterii și a purtat o grijă deosebită școlilor. Din punct de vedere social a luat atitudine, față de încercarea domniei de a mări dările sau taxele, puse pe spatele celor mulți. Izbucnind războiul ruso-turc, în anul 1829, mitropolitul Grigore a fost nevoit să plece în surghiun, la Chișinău, din care s-a întors abia în 1831. Din nefericire nu a putut ajunge la București ci, timp de un an, a rămas la Buzău, unde s-a luptat să scoată cărți de zidire sufletească, traducând și tipărind, în același timp. Abia la începutul anului 1833, i se îngăduie să se mute la Căldărușani, și la 22 august 1833 să-și reia cu adevărat scaunul mitropolitan. În scurtul timp, în care a păstorit până la moarte, a reușit să repare catedrala mitropolitană, din București, în 1834. A murit la 22 iunie, 1834.

Neofit 1840-1849

După moartea mitropolitului Grigore Dascălul, scaunul mitropolitan a rămas vacant timp de 6 ani. În acest lung interval de timp problemele Mitropoliei au fost conduse de cei trei episcopi sufragani (Argeș, Râmnic, Buzău), printre care s-a remarcat în mod cu totul deosebit Chesarie al Buzăului. De altfel, perioada a fost înfloritoare pentru Biserică, dacă ar fi să precizăm numai faptul că acum s-a pus baza învățământului seminarial, Seminarile din Buzău și București funcționând fără întrerupere până astăzi.

Abia în anul 1840 a fost ales mitropolit episcopul Neofit, de la Râmnic. Acesta avea un frate, secretar mitropolitan și paharnic, anume Alexandru Geanoglu Lesviodax, de la care avem o *Istorie Bisericească*, o compilație, unde, pe lângă alte informații, întâlnim și un lung *Proces al Mântuitorului*, bazat pe multe surse apocrife. Neofit era român de neam și se născuse în 1787. În anul 1824 a fost ales episcop de Râmnic, iar între 1829-1833, pe când mitropolitul Grigore se afla în surghiun, la Chișinău, el a condus treburile mitropoliei. Dintr-o scrisoare adresată generalului rus Kiseleff, constatăm că-și exprimase dorința să ajungă mitropolit. Dar perioada politică a fost vitregă. Este perioada elaborării și mai apoi guvernării *Regulamentului organic*. Dorința lui s-a împlinit abia în anul 1840.

Ca mitropolit nu excelează cu ceva anume. Încearcă să păstreze bune raporturi cu rușii, dar și cu domnitorul Gheorghe Bibescu. Cu acesta din urmă ajunge în conflict, deoarece nu i-a îngăduit să divorțeze și pentru că votase o lege de control al veniturilor bisericești. În timpul revoluției de la 1848, a avut o atitudine echivocă, neimplicându-se direct. După revoluție s-a retras din scaun, dar dându-și demisia. A mai trăit până în anul 1850, când a trecut la cele veșnice și a fost îngropat la mitropolie.

Nifon 1850-1875

Născut în București, în mahalaua Oțetarilor, în anul 1789, din părinți Rusaila și Apasta – macedoneni (blănari de meserie), a primit la botez numele de Nicolae. A învățat carte pe lângă un dascăl de biserică și a intrat în monahism, la mănăstirea Cernica, în anul 1809, la vârsta de 20 de ani, primind, la călugărie, numele de Neofit. După puțin timp trece în slujba mitropoliei. În anul 1826 a fost hirotonit preot de mitropolitul Grigore Dascălul. În anul 1827 a trecut iconar la Râmnic, pentru ca în 1839 să-l întâlnim stareț la mănăstirea

nici o pică.

Cozia. În anul 1841, fostul episcop de Râmnic și nou ales mitropolit, Neofit, îl aduce la București, încredințându-i-se ascultarea de vicar al mitropoliei. Pentru a-i da mai multă autoritate, același Neofit, îl hirotonește arhiereu, cu titlul de Sevasta, în anul 1843. În anul 1848 e trimis să cârmuiască episcopia Râmnicului, dar păstoria, în scaunul episcopal este de scurtă durată, deoarece la 11 august 1849, în urma demisiei mitropolitului Neofit, devine, mai întâi „*locțiitor al scaunului mitropolitan iar mai apoi mitropolit plin în 1850*”.

Ca mitropolit, în lunga-i păstorie, a avut o activitate meritorie, reușind să rămână în scaun în timpul domniei lui Cuza. În anul 1851 a redeschis Seminarile Teologice, închise în timpul revoluției de la 1848. A înființat o tipografie pentru cărți bisericești, unde a tipărit aproape toate cărțile necesare bunei desfășurări a cultului, dar neputând întoarce împrumutul făcut, de 7000 de galbeni, tipografia a trecut la stat. Deși la început s-a arătat ostil unirii în cele din urmă a prezidat adunarea ad-hoc din 22 septembrie 1857, îndemnând pe deputați să fie la înălțimea chemării. Tot el a prezidat și adunarea din 24 ianuarie 1859, care l-a ales pe Cuza. Nu a întreținut bune raporturi cu domnitorul Ioan Cuza și pentru faptul că acesta s-a amestecat în treburile Bisericii, încercând să-și asume prerogativele acesteia, numind și revocând ierarhii. Dovadă, în acest sens, este faptul că după plecarea lui de pe tron l-a criticat. Totuși în anumite privințe a fost de acord cu unele reforme cuziste. Spre exemplu, în urma actului de *Secularizare*, din decembrie 1863, Nifon, a luat apărarea domnitorului în fața patriarhului ecumenic.

În alte privințe s-a opus înnoirilor promovate de Cuza. Așa s-au petrecut lucrurile în anul 1864, când domnitorul vrut să adopte calendarul îndreptat și Nifon s-a opus.

În anul 1864, domnitorul Cuza a dat un „*Decretul organic*” de instituire a unei autorități centrale sinodale a Bisericii Ortodoxe Române „*a cărei primă ședință a avut loc în decembrie 1865, dar după alte două întruniri în 1867 și 1869 se autodesființează*”.

Decretul lui Cuza (1864), referitor la numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România, a provocat tulburări în biserică, tulburări cunoscute sub numele de *lupta pentru canonicitate*, deoarece domnitorul numea episcopii prin decret domnesc.

În urma schimbărilor intervenite în peisajul geografic al României, prin unirea celor două principate, Moldova și Țara Românească, într-un stat unitar, România, mitropolitul Nifon a primit titlul de Primat al României, în anul 1865. S-a hotărât atunci ca mitropolitul Ungrovlahiei să devină primat, iar în cazul vacantării acestui scaun, mitropolitul Moldovei să-i ia locul. În anul 1862 s-au pus bazele Statutului canonic, ce funcționează și astăzi. În același an, mitropolitul Nifon, a înființat Seminarul din București, care îi va păstra numele. În anul 1874 a pus bazele unui jurnal, care va deveni officiosul mitropoliei și mai apoi al Patriarhiei, anume revista *Biserica Ortodoxă Română*, (prescurtat BOR), revistă care apare până astăzi. Și-a încheiat călătoria pe acest pământ la 5 mai 1875, fiind înmormântat la mănăstirea Cernica.

Calinic Miclescu 1875-1886

Născut la 10 aprilie 1822, la Suceava, Calinic era fiul vel logofătului Scarlat Miclescu și al Mariei, născută Beldiman. Din botez a primit numele Constantin, și s-a format pe lângă unchiul său, Safronie Miclescu, mitropolit al Moldovei, în perioada 1851-1860. La 18 iunie 1842, pe când Sofronie era episcop de Huși, a fost tuns în monahism. În anul 1851, a ajuns stareț al mănăstirii Slatina (titlul lui Alexandru Lăpușneanu), iar la 2 februarie 1855 a fost hirotonit arhiereu, cu titlul de Hariopoleos. Unionist convins, a împărțit manifeste în acest sens, atrăgând muștrări, din partea guvernului, pentru unchiul

său. În anul 1857 a fost ales deputat în Divanul Ad-hoc, iar la 6 noiembrie 1858 a fost numit locotenent de episcop, la Huși, unde a rămas până-n anul 1860, când și-a dat demisia, odată cu unchiul său Sofronie, care se opunea secularizării averilor mănăstirești. S-a retras, împreună cu unchiul său, la mănăstirea Slatina, unde a rămas până-n anul 1863, când a fost numit locotenent-de-mitropolit, al scaunului mitropolitan din Iași. Timp de doi ani a condus Mitropolia Moldovei cu acest statut, pentru ca în anul 1865 domnitorul Al. I. Cuza să-l confirme ca mitropolit titular. Felul în care a ajuns în fruntea Mitropoliei Moldovei a dat naștere la discuții, iar patriarhul ecumenic a întârziat să-l confirme, așa cum era rânduiala, păstrată până la obținerea *autocefaliei*, în anul 1885. În luna aprilie, a anului 1866, a fost suspendat din funcție, pentru câteva luni, pe motiv că ar fi participat la o mișcare antiunionistă, iar în anul 1871, a fost expus la un atentat, din partea arhimandritului Clemente Nicolau, profesor la Seminarul de la Socola. Agresorul a tras asupra lui patru focuri de revolver, și a *reușit* să-l nimerească de două ori, din fericire, rănindu-l destul de ușor. În mai 1873, îl întâlnim printre cei care au reînhumat rămășițele pământești ale primului domnitor al României, Alexandru I. Cuza, la Ruginoasa.

La înmormântare, Calinic a invitat și pe mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei, care a considerat invitația ofensatoare. De aceea Nifon a refuzat, dar a și supus sinodului un *Regulament pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului Primat al României*, care votat, a părut ofensator lui Calinic, care făcea uz de autonomia de veacuri a Bisericii moldovene. Un conflict părea să se contureze în Biserica Ortodoxă Română și mitropolitul Moldovei a și fost suspendat pentru câteva zile. În cele din urmă, Calinic a fost nevoit să recunoască regulamentul și conflictul s-a stins.

În anul 1875, după trecerea la cele veșnice a mitropolitului Nifon, Calinic a fost ales mitropolit primat. În timpul păstoriei sale, ca Primat s-au petrecut câteva evenimente marcante, în viața Bisericii. Astfel, s-a înființat Facultatea de Teologie din București, care, după doi ani de funcționare, și-a închis cursurile, cursuri ce au fost redeschise abia în 1884.

La 17 ianuarie 1882, Tipografia Cărților Bisericești, și-a început activitatea de tipărire a cărților necesare cultului și de zidire sufletească a fiilor Bisericii Ortodoxe Române. Aceasta, cu mici sincope, funcționează până astăzi, e drept, transformată între timp în *Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă*.

La 25 martie 1882 s-a sfințit pentru prima dată sfântul și marele mir în țara noastră, iar la 25 aprilie 1885, Biserica românească a primit tomosul de *Autocefalie*, din partea Patriarhiei Ecumenice, prin patriarhul Ioachim al IV-lea. După o păstorire zbuciumată, dar și plină de realizări, mitropolitul Calinic a trecut la cele veșnice în anul 1886, fiind îngropat la mănăstirea Neamț.

Iosif Gheorghian-1886-1893.

Era român de neam, născut la 20 august 1829, în Botoșani, primind la botez numele de Ioan. A urmat Școala la Trei Ierarhi și Academia Mihăileană, din Iași. A fost tuns în monahism, la vârsta de 17 ani, de mitropolitul Veniamin Costache, avându-și postrigul la mănăstirea Mogoșeni. A stat pe lângă Sofonie Miclescu, pe când era episcop la Huși și mai apoi, când a devenit mitropolit al Moldovei, la Iași. A fost trimis diacon, la capela română din Paris, unde a rămas până-n anul 1863, când întorcându-se în țară a fost hirotonit preot și numit profesor și director la Seminarul de la Neamț. A îndeplinit, succesiv, ascultarea de stareț la mănăstirile Todireni, din Burdujeni și Popăuți din Botoșani.

La 17 iulie 1865, domnitorul Al I. Cuza l-a numit, prin decret domnesc, episcop de Huși, dar a fost recunoscut canonic abia în anul 1872. La 20 februarie 1879, a fost transferat ca episcop titular la Dunărea de Jos, iar la 20 noiembrie 1886 a fost ales mitropolit Primat. Păstoria sa a fost marcată de dese schimbări, din peisajul politic. Așa se face că la 29 martie 1893 „*motivată de suferințe trupești și nicidecum de vreo altă cauză*” s-a retras din scaun. Retragerea a fost motivată, în fapt, de opoziția ce a făcut-o promulgării *Legii clerului mirean*, propusă de ministrul Take Ionescu, pe care o socotea anticanonică dar și uneltirilor lui Partenie S. Clinceni, episcopul Dunării de Jos, care-i râvnea locul. S-a retras la mănăstirea Căldărușani, unde a tradus din Sf. Părinți, diferite opere, până în anul 1896, când a revenit în fruntea Mitropoliei. Timp de trei ani, mitropolit primat al Bisericii a fost:

Ghenadie Petrescu 1893-1896 reabilitat și retras 1896, † 1918.

Născut în mahalaua Hagiului, din București, în 1836, a primit la botez numele Gheorghe. A învățat carte de la doi dascăli de la Biserica Stelea din București, unul grec și unul român, dar a urmat și școala de la Domnița Bălașa. Avea înclinări către caligrafie, desen, pictură. După marele incendiu ce a cuprins capitala în 1847 s-a alipit de o rudă a sa, care l-a introdus în tainele Sfintei Scripturi. În anul 1854, a intrat în mănăstirea Căldărușani, fiind, timp de trei ani, supus tuturor ascultărilor. După această perioadă de încercări, la 6 martie 1857, mitropolitul Nifon l-a luat în slujba mitropoliei și l-a tuns în monahism un an mai târziu, fixându-i metania la mănăstirea Cernica. Acum i-a dat numele de călugărie Ghenadie. Împotriva voii sale, trei zile mai târziu, a fost hirotonit diacon al catedralei mitropolitane din București, având diverse misiuni, până la aceea de *inspector al Bisericii și al preoșilor din capitală și din întreaga mitropolie* (1870).

În anul 1875 a fost ales arhiepiscop, cu titlul de Piteștenul, fiind locotenent apoi titular al episcopiei Argeșului. În această calitate a refăcut ctitoria lui Neagoie Basarab (1875-1876), fiind bun gospodar, reînnoind și zidind 380 de biserici. A făcut câte o raclă de argint pentru moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov de la București și Sfintei Filofteia de la Argeș. A sprijinit tipărirea unei colecții de documente, privitoare la istoria modernă a României. A contribuit la construirea Seminarului de la Curtea de Argeș și a ajutat Facultatea de Teologie din București și a trimis tineri la studiu.

În anul 1893, a fost ales *mitropolit Primat*, sprijinind, în această calitate, promovarea *Legea Clerului și seminariilor*. Schimbându-se guvernul conservator, care îl susținuse în ocuparea scaunului mitropolitan, cu unul liberal, i s-a intentat un proces de care nu au fost străini romano-catolicii – dând naștere la un mare scandal. I s-au adus foarte multe acuzații (că subminează autoritatea sinodală, că a introdus inovații în cult, că primește în eparhie clerici fără carte canonică, că vizitează eparhii fără știrea titularilor, că este iubitor de argint, etc., etc.). În 20 mai 1896, Sinodul, transformat în tribunal, îl depune din treaptă, ca simplu monah în rândul călugărilor, Ghenadie. A fost scos cu forța din palat și dus la Căldărușani „*unde, din porunca lui Partenie al Dunării de Jos, membru important în locotenența mitropolitană, i s-a aplicat un aspru tratament*”.

Dar, căzând guvernul în toamna aceluiași an, au revenit conservatorii la putere și, la propunerea ministrului Gheorghe Mânzescu, Sinodul l-a reabilitat, în sesiunea sa din decembrie 1896. Mâhnit și decepționat de mizeria mașinăriei politice, în care erau implicați și unii frați, Ghenadie, în chiar ziua reabilitării, adică 4 decembrie, și-a depus

demisia, care i-a și fost aprobată. Poate a fost numai o înțelegere, dar a fost un exemplu elocvent de amestec al puterii temporale în treburile Bisericii, atunci când ierarhii deschid ușa politicului sau, și mai rău, cer ajutor pentru ocuparea unei funcții de răspundere. A fost milostiv. A călătorit la românii macedoneni sud-dunăreni, făcându-le slujbă în limba română, fapt care a supărat pe patriarhul ecumenic.

A făcut, în București, un azil de bătrâni, cu paraclis, pe strada ce-i poartă numele. A murit în 1918, fiind îngropat la biserica Coccioc, de lângă mănăstirea Căldărușani, pe care o reînnoise.

Iosif Gheorghian – a doua oară 1896-1909

Cât a fost suspendat mitropolitul Ghenadie, aprilie - decembrie 1896, s-a format o locotenență mitropolitană, compusă din Iosif Naniescu, al Moldovei, Partenie Clinceni, al Dunării de Jos și Gherasim Timuș, episcopul de Argeș. Deoarece era retras din scaun, sinodali i-au ales întâi episcop de Roman, căci murise episcopul Ieronim Ionescu și apoi succesiv ales și înscăunat ca Primat al României.

S-a remarcat prin traduceri în limba română (Vladimir Guette, preot romano-catolic, trecut la ortodoxie, căruia i-a tradus câteva lucrări, fiind bun prieten). A făcut reparații Catedralei mitropolitane și Palatului, precum și tipografiei. În anul 1902 a luat ființă *Casa bisericii*, cu scopul de a controla și administra averile bisericilor și mănăstirilor.

În anul 1904 a luat ființă *Comisia monumentelor istorice*.

A murit în 1909 și a fost înmormântat la biserica Sfântul Gheorghe, de la mănăstirea Cernica.

Athanasie Mironescu 1909-1911 († 1931)

Născut la 12 august 1856 în județul Vaslui, fiul Vasile și al Ecaterinei, fiica vornicului Vrabie. Din botez se numea Alexandru. A urmat seminarul de la Socola apoi Facultatea de teologie de la Cernăuți, care i-a conferit și titlul de doctor în teologie. În anul 1879 a fost hirotonit preot, în satul care se născuse, dar un an mai târziu a rămas văduv. A venit la București și a funcționat ca profesor de Morală la Facultatea de teologie, până în 1909, când devine membru de onoare al Academiei.

La 30 ianuarie 1895, a fost tuns în monarhism, la Cernica luându-și numele de Athanasie, apoi, în februarie, hirotonit arhieru - vicar de Râmnic, cu titlul de *Craioveanul*.

La 14 ianuarie 1898 moare Ghenandie Enăceaanu, episcopul Râmnicului și locul este luat de Athanasie Mironescu (era încă profesor la București). Fiind unul dintre cei mai culți ierarhi ai vremii s-a aplecat spre ale teologiei, întocmind numeroase lucrări de teologie morală și istorie bisericească⁸⁹. A tipărit și *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noului Severin* (București, 1906), iar către sfârșitul vieții a scris *Istoria mănăstirii cernica* (1930). În anul 1909 a fost ales mitropolit Primat al României. Păstoria nu i-a fost prea liniștită, și datorită faptului că atunci s-a votat *Legea Consistoriului Superior Bisericesc*, care marca o ruptură între episcopat și preoțime, conform celor stipulate în *Legea sinodală din anul 1972*⁹⁰. Împotriva acestei stări de lucruri au fost voci care s-au ridicat, cerând modificarea

⁸⁹ Acum a scris despre *Sf. Atanasie cel Mare al Alexandriei* (1900); Împreună cu Gerasim Timuș, episcopul Argeșului, au tradus în românește *Istoria bisericească universală* a lui Eusebiu Popovici, 2 vol. București, 1900-1901. Mai târziu a tradus-o singur, în 4 vol. (București, 1925-1928)

⁹⁰ Era restrâns cercul celor eligibili la treapta arhieriei, menținută existența arhierilor titulari, iar clerul de mir și cel monahal era exclus de la alegerea ierarhilor.

radicală a Legii sinodale din 1872. Unii cereau introducerea în Sf. Sinod a preoților de mir, cărora să li se acorde aceleași drepturi ca și ierarhilor la dezbaterile tuturor problemelor bisericești, urmând să fie desființată demnitatea de arhieru titular. Alții, mai moderați, cereau menținerea organizării de atunci a Bisericii, dar cu lărgirea cercului celor ce puteau fi aleși în treapta de episcop și mitropolit, prin desființarea arhierilor titulari, socotiți a fi anticanonici. Această stare de lucruri l-a determinat pe Spiru Haret, ministru în exercițiu al Cultelor și Instrucțiunii Publice să întocmească un proiect de lege privitor la modificarea Legii sinodale din 1872. Proiectul său a fost votat de Parlament și apoi sancționat, la 20 martie 1909, sub numele de **Legea pentru modificarea Legii sinodale din 1872 și pentru înființarea Consistoriului Superior Bisericesc**. Prin noua lege s-a creat o instituție separată de Sf. Sinod, cu rol consultativ. În componența acestui nou organism intrau: toți membrii Sf. Sinod, un preot-profesor, ales de colegii lui de la facultatea de Teologie din București, un preot profesor de la unul din seminariile teologice, ales de către profesorii tuturor seminariilor, doi stareți de mănăstiri sau schituri și 17 preoți (sau diaconi) câte trei de la București, Iași și Râmnic, câte doi de la Roman, Huși și Dunărea de Jos și câte unul de la Buzău și Argeș. Consistoriul Superior Bisericesc avea rolul de a *înfrăți clerul superior cu cel inferior, și a fi un adevărat parlament preoțesc, unit cu Sf. Sinod, unde preoții să-și poată aduce și manifesta și discuta cu aleșii lor, toate dorințele legitime și canonice*. Tot în atribuțiile acestui organism mai intrau și unele probleme administrative și judecătorești.

La 18 decembrie 1911, Legea a suferit o modificare și Consistoriul Superior, din organ administrativ și judecătoresc, cum era conceput în anul 1909, rămânea numai un corp consultativ și o tribună a preoțimii, în care să-și poată da cu părerea asupra tuturor problemelor privitoare la starea sa materială, culturală și morală, precum și a mănăstirilor.

În locul autorității morale, pe care se spera că o avea, Consistoriul Superior a declanșat, așa numita *criză bisericească ...al cărei exponent a fost episcopul Romanului Gherasim Saffirin*. Acesta a mers atât de departe, încât în ședința din 12 oct. 1909, a aruncat anatema asupra tuturor membrilor Sf. Sinod, precum și a tuturor celor care, direct sau indirect, au contribuit la elaborarea legii respective, pe care el o socotea anticanonică. Patimi, ce mocneau numai, s-au dezlănțuit, atât în rândul clerului cât și pe eșichierul politic. Nu au fost străine influențele catolice, în special prin intermediul avocatului Mariu Teodorian- Carada, de curând trecut la catolicism, nepotul de frate al bancherului și moșierului craiovean, Eugeniu Carada, întemeietorul Băncii Naționale a României, ajutat de câțiva preoți caterisiți, cu ajutorul cărora a scos mai multe ziare-pamflete de propagandă. Se sugera că rezolvarea crizei va veni odată cu unirea Bisericii românești cu Roma. Italianul Iosif Frollo, i-a propus direct acest lucru mitropolitului primat. Profitând de această situație, canonicul Iosif Baud, vicarul arhiepiscopiei catolice din București a publicat o știre, mincinoasă și calomnioasă, la adresa mitropolitului Calinic Miclescu, care, pe patul de moarte, ar fi trecut la catolicism. Susținut de preoții caterisiți și de unele cercuri ostile Bisericii, episcopul Gherasim Saffirin și-a îndreptat atacurile împotriva mitropolitului primat, căruia i se puneau în spate fel și fel de fapte nedemne de slujirea arhierescă. Criza a fost analizată de Sinod, care s-a văzut obligat să-l cauzeze mitropolitului primat, pe care l-a găsit nevinovat, în schimb l-a depus pe Saffirin. Cu toate acestea, la 28 iunie 1911, mitropolitul Athanasie părăsea scaunul mitropolitan, retrăgându-se la mănăstirea Cernica, unde și-a consacrat restul zilelor traducerii sau întocmirii de lucrări de istorie. A murit la 9 octombrie 1931, fiind înmormântat la Cernica.

Conon Arănescu Donici 1912-1918 († 1922)

Se desemnase ca urmaş episcopul Gherasim Timuş de Argeş dar a decedat înainte de înscăunare. În 14 februarie 1912, în scaunul vacant de mitropolit primat a fost ales episcopul de Huşi, Conon Arămescu Donici. S-a născut în localitatea Urzici–Arămeşti, de lângă Roman, într-o familie de preot. A urmat cursurile seminarului de la Socola, după care as-a înscris la Facultatea de Ştiinţe Literare din Iaşi, apoi cea de Teologie din Cernăuţi, unde a obţinut şi titlul de doctor în teologie, în anul 1885. A fost mult timp profesor la Liceul Naţional, la Şcoala normală şi Seminarul Veniamin Costache din Iaşi. A fost şi predicatorul mitropoliei, iar în 1897 primeşte darul arhieriei, mai întâi cu titlul de *Băcăoanul*, iar din 1902 cu ascultarea de episcop de Huşi, unde păstoreşte până în 1912, când trece la Bucureşti.

Putem reţine, dintre împlinirile arhipăstoriei sale: terminarea lucrărilor de construcţie la palatului Sfântului Sinod, repararea catedralei mitropolitane, tipărirea, pentru a doua oară, a Bibliei în limba română (1914). Bătrân şi rămas singur sub ocupaţie străină, mitropolitul Conon este constrâns, de autorităţile germane, să semneze o proclamaţie către ostaşii români şi către populaţia din Moldova, cu îndemnuri să nu mai ridice armele împotriva trupelor de ocupaţie, ceea ce i-a pricinuit multe învinuiri nemeritate şi amărăciune.

Se retrage din scaun la 1 ianuarie 1919, vieţuind la metohul mănăstirii Cernica din Bucureşti, anume Biserica Sfinţilor, din calea Moşilor. A trecut la cele veşnice la 7 august 1922, fiind îngropat la mănăstirea Cernica. După o sedivacanţă de un an, când treburile mitropoliei au fost conduse de arhierul *Platon Ciosu* Ploieşteanul(1867-1934), la 18/31 decembrie 1919 s-a făcut alegerea noului mitropolit primat, în persoana lui:

Miron Cristea – 1919-1939 fost episcop de Caransebeş. Păstoria sa a fost marcată de urmările actului de la 1 decembrie 1918, când s-a înfăptuit unirea tuturor provinciilor româneşti, constituindu-se pentru prima dată *România Mare*. Noua realitate statală impunea şi reorganizarea bisericească, dar impunea, mai ales, precizarea poziţiei statului faţă de Biserică şi invers, deoarece, neexistând o precizare limpede a atribuţiunilor şi a poziţiei statului faţă de Biserică şi invers, viaţa bisericească era într-o continuă frământare şi instabilitate. O situaţie mai bună avea Biserica Ortodoxă din Transilvania, care prin Statutul organic, dat de Şaguna, avea puse bazele *autonomiei* faţă de stat, prin care era apărată de orice amestec sau aservire faţă de puterea seculară, şi bazele *sinodalităţii*, în care, colaborarea dintre clerici(1/3) şi mireni(2/3) la conducerea treburilor bisericeşti, o apăra de orice încercare de absolutism ierarhic. De aceea ierarhii, clerul şi credincioşii ardeleni, au cerut la unison, adoptarea Statutului Organic şagunian, ca bază pentru noua organizare bisericească. Cu toată rezistenţa regăţenilor, punctul de vedere ardelean s-a impus şi datorită stăruinţelor mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului. Drumul a fost anevoios şi poate cunoaşterea lui ne descifrează taina alegerii episcopului de caransebeş pe scaunul de Primat al României. La 23 aprilie 1919, Sinodul episcopal al Mitropoliei Ardealului, (alcătuit pe atunci numai din episcopii Ioan Papp al Aradului, care era atunci şi locţiitor de mitropolit, şi dr. Miron E. Cristea al Caransebeşului) a hotărât să intre în Sf. Sinod din Bucureşti, iar Biserica Ortodoxă din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş să fie *parte integrantă a Bisericii mame din România*.

În mai 1919, Consistoriul superior bisericesc, format din membrii Sf. Sinod, din reprezentanţii Facultăţilor de teologie(Bucureşti şi Cernăuţi), ai seminariilor, mănăstirilor şi preoţilor de mir, a început lucrările pregătitoare în vederea unificării bisericeşti. S-a instituit o comisie de lucru, compusă din delegaţi ai tuturor eparhiilor, inclusiv a celor ce

intraseră în componența noului stat unitar român, care a lucrat la Sinaia, în zilele de 12 – 15 iunie 1919, sub conducerea mitropolitului Moldovei, Pimen Georgescu, care atunci era și președintele Sf. Sinod. Atunci s-a hotărât ca la baza viitoarei organizări bisericești să stea Statutul șagunian. La 17/30 decembrie 1919, toți mitropoliții, episcopii eparhioți și arhieriei vicari din țară s-au întrunit în prima ședință comună a Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române. În acea ședință s-a hotărât ca statutul lui Șaguna să stea la baza noii legi de organizare a Bisericii. În ziua următoare a avut loc și alegerea noului mitropolit primat, în persoana episcopului de Caransebeș, dr. Elie Miron Cristea, scaunul fiind vacant din prima zi a anului. Alegerea unui transilvănean în scaunul de mitropolit primat era un simbol al unității statale și bisericești, mai ales că Miron Cristea făcuse parte dintre delegații trimiși de ardeleni la București, pentru a prezenta actul unirii de la 1 decembrie 1918.